

Socialistisk Folkepartis princip- og handlingsprogram

Vedtaget på SF's ekstraordinære landsmøde i København den 29.-30. november 1980

Indholdsfortegnelse:

Forord om programmets tilblivelse af Aage Frandsen

Indledning af Gert Petersen

Indledning

1. *Analyse: Det kapitalistiske Danmark*
 - 1.1. Kapitalismen
 - 1.2. Mennesket og kapitalismen
 - 1.3. Internationale uligheder og problemer
 - 1.4. Danmark og den øvrige kapitalistiske verden
 - 1.5. Produktionslivet i Danmark
 - 1.6. Klasserne i Danmark
 - 1.7. Staten - borgerskabets stat
 - 1.8. Kapitalismen i stadig krise
 - 1.8.1. Den økonomiske krise
 - 1.8.2. Den økologiske krise
 - 1.8.3. Den politiske og ideologiske krise

2. *Målet. Det socialistiske Danmark*
 - 2.1. Det socialistiske samfund
 - 2.2. Det socialistiske samfunds problemer og modsætninger
 - 2.3. Socialistisk demokratis rettigheder og politisk struktur

3. *SF's strategi. Den demokratiske vej til socialismen*
 - 3.1. Særlige betingelser for SF's strategi
 - 3.2. De internationale betingelser
 - 3.3. SF vil en socialistisk og demokratisk revolution
 - 3.4. Strategiske hovedopgaver
 - 3.5. Tre etaper på en demokratisk vej til socialismen
 - 3.6. Socialistisk Folkepartis rolle og organisation

4. *Handlingsprogram for 1980'erne*
 - 4.1. International fred og sikkerhed
 - 4.2. En socialistisk ulandspolitik
 - 4.3. Retten til nyttigt arbejde
 - 4.4. En styret kvalitativ vækst
 - 4.5. Virksomhedsdemokrati og samfundsstyring
 - 4.6. Kapitalstyring

Kontrol med bankerne

Kontrol med internationale kapitalbevægelser

 - 4.7. Demokratisering og decentralisering på arbejdsmarkedet
 - 4.8. Ligestilling mellem kønnene
 - 4.9. Økonomisk lighed (inkl. skatte- og socialpolitik)
 - 4.10. Bedre levevilkår

Sundhed
Uddannelse
Boligen
Trafikpolitik
Familien
Information
Retspolitik
Alliancepartnere
4.11. Økologisk balance
Forbrugerpolitik
Energipolitik
Teknologipolitik
4.12. Landbrugs- og ernæringspolitik

Indledning af Aage Frandsen

SF's princip- og handlingsprogram blev vedtaget på et ekstraordinært landsmøde den 29.-30. november 1980. Vedtagelsen af programmet var afslutningen på flere års grundig partidiskussion.

I maj 1979 fremlagde SF's programudvalg det første udkast til princip- og handlingsprogram. Dette udkast var bl.a. blevet til efter oplæg fra SF's partiudvalg. Udkastet havde i højere grad karakter af et diskussionsoplæg end af et egentligt programudkast, fordi det tog sigte på en første diskussion i partiet om et nyt princip- og handlingsprogram.

I juli 1980 fremlagde SF's programudvalg det andet udkast, som i forhold til det første udkast var revideret sådan at det tog hensyn til de mange reaktioner, der var kommet fra partiforeninger, partiudvalg m.v., på det første udkast, og sådan at der nu var tale om et egentligt programudkast.

Kort før det ekstraordinære landsmøde i november 1980 udarbejdede programudvalget det tredje udkast, som enten direkte eller indirekte var blevet suppleret med en række af de ændringsforslag, der var stillet til det andet udkast.

På selve landsmødet blev der stillet yderligere en række ændringsforslag, sådan at antallet af stillede ændringsforslag i alt nåede op på over 500. Men over 300 af disse forslag var enten blevet accepteret af programudvalget inden landsmødet eller blev accepteret af det redaktionsudvalg, der blev nedsat på selve landsmødet. I alt kom der herefter knapt 200 ændringsforslag til afstemning, hvoraf 30 blev vedtaget af landsmødet.

Dette princip- og handlingsprogram afløser principprogrammet fra 1963 som det principielle grundlag, som SF arbejder ud fra. Princip- og handlingsprogrammet fra 1980 ligger i klar forlængelse af principprogrammet fra 1963, idet der er en tydelig overensstemmelse vedrørende de centrale og principielle spørgsmål. Dertil kommer at der er sket videre udvikling og udbygning af partiets synspunkter, fordi verden i 1980 ser anderledes ud end i 1963.

Denne videre udvikling og udbygning er ikke kun sket i form af vedtagelsen af dette princip- og handlingsprogram, men er sket løbende, f.eks. i forbindelse med vedtagelsen af »ståsted- og strategi-udtalelsen« fra 1974 og af »SF's principielle grundlag« fra 1977 samt andre landsmødeudtalelser.

På samme måde som der løbende er sket en udvikling og udbygning af SF's synspunkter siden vedtagelsen af principprogrammet i 1963, vil der også løbende ske justeringer af dette princip- og handlingsprogram. Men programmet udgør et pejlemærke, et redskab for SF's medlemmer i 80'ernes mange opgaver, hvor SF sammen med den øvrige venstrefløj vil styrke kampen for det fælles mål: et socialistisk Danmark.

Programmet er bygget op over fire hovedafsnit.

For det første analyseres den internationale og danske kapitalisme med særlige henblik på de udviklingstræk, der har været fremherskende i 70'ernes krisetid.

For det andet skitseres det socialistiske mål, idet det her er vigtigt at understrege, at der er tale om en skitse og ikke et færdigudviklet program for det socialistiske mål.

For det tredje fremkommer der generelle strategiske overvejelser for, hvordan vi kan nå frem til målet: socialismen.

For det fjerde anvises der en række mere konkrete bud på, hvordan vi skal forholde os til 80'ernes mange problemer.

Indledning af Gert Petersen

Med dette program henvender Socialistisk Folkeparti sig til de mange, som føler, at samfundsudviklingen mere og mere bevæger sig ind i blindgyder. Foren kræfterne! De mange er stærke, fordi de er mange, men kun hvis kræfterne forenes.

Dette program er SF's bud på, hvad kræfterne bør forenes om.

Selvfølger er programmet en helhed. Men SF er åbent for samarbejde, lokalt eller centralt, også om enkelt-punkter i programmet. Kampen for kvinders ligeret med mænd, for indførelse af en 6-timers arbejdsdag, for at hindre tempoopskruning eller sikre et socialt retfærdigt skattesystem — det er blot nogle få af mange eksempler på enkeltpunkter, hvor vi alle bør arbejde sammen, hvis vi er enige om dem, også selv om vi ser forskelligt på andre ting.

På hvert eneste punkt gælder, at hvis vi lægger kræfterne sammen, kan vi flytte de noksom berømte hegnspæle. Men kun, hvis vi samarbejder — på tværs af andre skel, politiske som sociale.

Målet er socialismen

Men vi skjuler ikke, at vores mål er et socialistisk Danmark. Programmet er også et program for en socialistisk revolution på demokratisk grundlag. På baggrund af arbejderbevægelsens erfaringer skitserer vi veje og midler, og vi søger at koble nutid og fremtid sammen.

Fremtiden - det er socialismen. For SF betyder socialisme: et samfund, der er baseret på samfundseje af de vigtigste produktionsmidler, solidaritet og planøkonomi, decentralisering og selvforvaltning. Samfundet skal sikre alle demokratiske rettigheder, indbefattet frie og hemmelige valg, retten til at danne partier og til at mindretal frit kan komme til orde. Socialisme skal være en vækst i de menneskelige friheder og muligheder.

Derfor vil vi også en *demokratisk vej til socialismen*. Det må nødvendigvis være en klassekampens vej. For frihed og lighed er ikke forenelig med privilegier og profitdannelse, og vi véd, at det kapitalistiske samfunds privilegerede grupper ikke giver magten fra sig uden modstand. Men virkelig socialisme kan kun skabes, hvis det overvældende folkeflertal er indstillet på det. Så hvis det under overgangsprocessen viser sig, at flertallet skifter, må de socialistiske kræfter respektere dette meningsskifte. Svaret må være en forstærket indsats for at genvinde

flertallet.

Forudsætningen for at komme i gang med en revolution på demokratisk grundlag er da også, at *der forinden* har dannet sig en bred alliance i befolkningen omkring en samfunds-forandrende politik, baseret på lønarbejderne med inddragelse af de mange tendenser i oprøret mod forskellige udslag af kapitalismen, såsom fagbevægelse, kvindebevægelse, boligbevægelse, miljøbevægelse og forbrugerbevægelse.

Det er muligt, hvis reformismen og dens tilpasningspolitik først er svækket. Men indenfor denne ramme tilstræber vi, at den samlede arbejderbevægelse samles om en konkret indsats mod den borgerlige krisepolitik. Denne indsats må bl.a. udmøntes i et arbejderflertal med stærkt socialistisk indslag og i mere og mere omsiggribende reformer, der bryder med kapitalens logik.

Sammenhæng mellem nu 'et og perspektivet

Den sidste halvdel af SF's program udgøres af vort *handlingsprogram*. Det sigter først og

fremmest på 80'erne og skitserer, hvordan vi mener, at man her og nu og i de kommende år kan tage fat på en række af de problemer, som vi alle slås med i hverdagen, — og *samtidig* bidrage til skabelse af den folkelige bevidsthed og brede alliance, som alene kan gøre endeligt op med den kapitalistiske samfundsstruktur.

Med denne idé om en bred, antikapitalistisk folkebevægelse forbinder vi vor aktuelle politiske indsats med kampen for det langsigtede socialistiske mål.

Det må da også understreges, at de krav, vi opstiller for 80'erne, ved deres virkeliggørelse vil forvandle ikke bare samfundet (selv om der endnu ikke er tale om en socialistisk forvandling), men også de mange der tvinger dem igennem. Det bliver først omsat til virkelighed, hvis de mange vil det og slås for disse krav dér, hvor de arbejder og lever, samtidig med at de gennem deres politiske tilkendegivelser presser de politiske beslutningscentre.

Handling i 80'erne: hverdagen

I stedet for en politik, der gør hverdagen sur og utryk for almindelige mennesker, kan der føres en politik, som skaber mulighed for livsglæde og tryghed:

- hvis *lønarbejderne* sikres en afgørende demokratisk indflydelse på virksomhedsledelsen, og deres organisationer udbygges med fuld selvstændighed og demokratisk struktur, så deres kampkraft forøges,
- hvis *kvinderne* sikres økonomisk uafhængighed, samtidig med at der skabes forudsætninger for at få afskaffet deres traditionelle dobbeltarbejde og opnå ægte ligestilling i erhvervslivet, på uddannelsessteder og i de politiske forsamlinger,
- hvis *boligtagerne* sikres ret til en sund bolig til overkommelig pris,
- hvis *folkepensionisterne* véd, at samfundet arbejder på at skabe grundlag for en folkepension svarende til 2/3 af en faglig arbejders gennemsnitsløn,
- hvis *de uddannelsessøgende* véd, at alle har ret til mindst 12 års uddannelse såvel som efteruddannelse og omskoling, og at

uddannelsesstøtten dækker de faktiske leveomkostninger,

- *hvis arbejdsløse og syge lønarbejdere* i den almindelige indkomstklasse er sikret en sådan offentlig erstatning, at de ikke påføres tab,
- *hvis de arbejdende véd*, at der føres en planmæssig, aktiv beskæftigelsespolitik, der sikrer jobs til alle og tryghed i ansættelsen,
- Hvis både forbrugere og ansatte véd, at der føres en aktiv kamp mod forurening og vareforringelse, og at samfundet garanterer for sikkerhed og sundhed i både produktion og forbrug,
- *hvis vi alle véd*, at samfundet styrer den teknologiske udvikling ud fra menneskenes og samfundets behov, sådan at teknologi bruges til at formindske arbejdstiden, og maskinerne tilpasses menneskene, og ikke omvendt.

Handling i 80'erne: hvordan:

Er det overhovedet muligt — i disse krisetider — at føre en politik, der åbner for virkeliggørelse af disse forhåbninger?

SF svarer: Ja det er muligt. Men det kommer ikke af sig selv. Det er heller ikke »gratis«. Men først og fremmest kræver det et brud med kapitalens logik, den logik, der siger at profitterne skal styre produktion og udvikling.

I stedet for den hæmningsløse kapitalistiske vækst, som er planløs, opslidende og ressource-udpinende, må der skabes grundlag for *en styret kvalitativ vækst*. Samfundet skal gå ind i styringen af produktionen, sikre en sparsommelig omgang med ressourcerne, på nogle områder bremse væksten i produktion, på andre områder fremme den. Varer med lang holdbarhed, genbrug, produktion med lavt energiindhold, koncentreret udbygning af varige energikilder og kollektive transportsystemer, fremstilling af sunde, usminkede fødevarer — udfra sådanne prioriteringer må samfundet styre produktionen.

Hertil kræves *direkte samfundsindflydelse på investeringernes retning og placering*, samfundskontrol med *bankerne* og senere overtagelse af dem. *Afgifts- og tilskudspolitik* skal tilrettelægges for at fremme denne styring af produktion og forbrug. *Energipolitik* skal udvikles i overensstemmelse med en plan, der bygger på fuld samfundsmæssig udnyttelse af ressourcerne i Danmarks undergrund, udbygning af de vedvarende energikilder samt omfattende besparelser, der gennemføres ved en kombination af påbud og økonomiske tilskyndelser. Atomkraft skal ikke indføres og må fjernes fra enhver energiplan.

Med i denne nye politik hører indførelse af ægte *virksomhedsdemokrati*, der både direkte og gennem demokratisk styrede fonde giver lønarbejderne afgørende indflydelse på ledelse, produktion og investeringer.

Det er også nødvendigt at omlægge *skattepolitikken* ved fjernelse af de fleste fradrag, skærpelse af progressionen, beskatning af arbejdsfrie indkomster og ophævelse af skellet mellem ejere og lejere. Det er nødvendigt at gennemføre en *boligreform* gennem oprettelse af en stor beboerstyret fond, som - hjulpet af samfundet - kan finansiere mindst 40.000 boliger om året, ved nybygning og byforbedring. Tilsvarende må *landbrugspolitikken* baseres på en solidarisk jordbrugerfond, som forvaltes af jordbrugerne selv og yder lavtforrentede lån til investering og etablering.

Endelig vil det være nødvendigt at basere *den aktive*

beskæftigelsespolitik på en sænkning af den daglige arbejdstid — *målet for 80'erne må være en 6-timers arbejdsdag* - med afskaffelse af overarbejde, forlængelse af barselsorlov og måske indførelse af frivillige sabbatar. Samtidig må kampen for *et godt arbejdsmiljø* sættes i centrum - med bekæmpelse af tempoopskrining, akkordsystemer og sundhedsfarlige produktioner, og med afgørende indflydelse for de ansatte på sikkerheden i drift og produktion.

Fred, sikkerhed og solidaritet

Ingen af disse mål kan nås og ingen reform gennemføres, hvis den frygtede atomkrig kommer i vejen. *Derfor er kampen for fred og afspænding afgørende.*

SF vil et dansk brud med EF, som vi anser for kapitalens redskab, og med NATO. Indtil det er nået, satser vi på en udhuling af NATO-relationerne og på at få atomvåbnene væk fra Europa. Et første bidrag hertil vil skabelse af en nordisk atomfri zone være.

SF bekæmper den militaristiske ideologi. Vi véd, at dansk militær er nytteløst i en atomkrig, og derfor ønsker vi fremadskridende, reelle reduktioner af militærudgifterne med henblik på afrustning af vort land. Dansk forsvar må baseres på krigsforebyggende udenrigspolitik, så styrkelse af FN's rolle, bekæmpelse af kaprustning og blokpolitik — og styrkelse af internationalt samarbejde herom, bl.a. med de nordiske lande.

Solidariteten med den tredje verden er en vigtig del af en sådan udenrigspolitik. Den statslige ulandsbistand må indenfor 1990 op på 2% af bruttonationalproduktet, men dansk støtte skal især ydes til ulande, der fører reformpolitik til gavn for det jævne folk. Danmark må bakke op bag den tredje verdens krav om en retfærdig økonomisk verdensorden. Danmark må klart støtte frihedsbevægelserne, ikke mindst i det sydlige Afrika og Latinamerika.

Realistisk politik - men ikke på kapitalens betingelser SF's politik for 80'erne er en helt anden end den borgerlige krisepolitik, der har sat sig så sørgelige spor i de sidste år. *Det er en politik for mindre afhængighed, demokratisering, øget lighed, bedre levevilkår.*

SF's politik er realistisk. *Det er ingen overbudspolitik.* Målt i antallet af privatbiler eller svømmepøler eller luksusbyggeri lover den ingen »fremskridt«. Vi må også skuffe dem, der er glade for smarte modeluner. Det er der faktisk ikke råd til.

SF's politik er nemlig også en sparepolitik, — for intet samfund kommer i dag uden om at spare. Spørgsmålet er hvor og på hvilket skal der spares?

SF vil spare dér, hvor det er fornuftigt: på de knappe ressourcer, på det, som nedslider og forgifter menneskene og naturen. Vi lover ikke nogen rivende vækst i alt muligt — vi tror egentlig, den er skadelig.

Men med en økonomisk og økologisk rigtig fordeling af væksten — så den fremmes på nogle områder og hæmmes på andre, — med en socialt retfærdig fordeling af de nødvendige skatte- og afgiftsbyrder, med de rigtige besparelser på ressourceområdet, og den rigtige anvendelse af vort lands rigdomme — det være sig arbejdskraft, undergrund, mulighederne indenfor industri og landbrug -, *så kan der føres en politik, der begrænser krisens virkninger, samtidig med at levevilkår forbedres for det store flertal.*

Men det lader sig *kun* gøre, hvis der samtidig gennemføres reformer i selve samfundsstrukturen. Ikke nødvendigvis den store omvæltning fra den ene dag til den næste. Men fremadrettede reformer, der sikrer et øget demokrati i arbejdslivet, en øget økonomisk lighed i hverdagen, en virkelig

samfundsstyring af investeringerne - jævnsides med skabelse af ligelige forhold mellem kønnene og sikring af lønarbejdernes kampkraft i kampen for at forsvare deres levefod og opnå et bedre arbejdsmiljø og direkte indflydelse på produktionen, dens tilrettelæggelse og indhold.

Valget mellem to muligheder og veje

Reformer som disse er nødvendige, hvis kriseproblemer skal løses på andre betingelse end kapitalens.

Alternativet til sådanne reformer består i nye fremstød for *hæmningsløs økonomisk vækst på kapitalens betingelser*. Det vil betyde mere tempo-opskruning, disciplinering og udstødning af endnu flere »overflødige« fra arbejdsmarkedet, for ikke at tale om forurening, ressourceudpining, miljøødelæggelse og indførelse af A-kraft. Denne borgerskabets politik vil blive ført gennem en kombination af direkte indkomstpolitik dvs. et organiseret felttog mod lønarbejdernes organisationer, og grove nedskæringer, der skal gøre det til en økonomisk katastrofe at blive arbejdsløs eller på anden måde udstødt fra arbejdsmarkedet.

Fra borgerskabets side hævdes, at en sådan politik er nødvendig, og Socialdemokratiet viger for borgerskabets pres.

Men denne politik er kun »nødvendig«, hvis *kapitalens magt og logik ikke må antastes*.

Set fra lønarbejdernes synspunkt er en helt anden politik nødvendig. Ikke en politik, der lover guld og grønne skove. Men en politik der sikrer, at byrder fordeles retfærdigt, at levevilkårene forbedres for almindelige mennesker dér, hvor de er hårdest ramt, og at demokratiet og øget lighed slår igennem på samfundets forskellige niveauer.

Hovedlinjerne i en politik, der siger nej til borgerskabet og kapitalens logik, er her lagt frem med SF's program. *Denne politik er mulig*.

Den er mulig, hvis tilstrækkelig mange ikke bare overlader ansvaret til politikere og folketing alene. Hvis tilstrækkeligt mange slutter sig sammen i hverdagen og slås for disse krav dér, hvor de færdes og i enighed lægger pres på politikere og folketing — og først og sidst arbejderpartierne — for at få dem til at virkeliggøre deres del.

Indledning

Dette program afløser SF's principprogram fra 1963, der blev udformet ved indledningen til en vældig højkonjunktur i hele den kapitalistiske verden, hvilket naturligvis prægede programmet. Ved indgangen til 80'erne er situationen på en række områder anderledes. Kapitalismen er inde i en alvorlig økonomisk krise, den politiske, økonomiske og ideologiske stabilitet er rystet, og den ukontrollerede udvikling i produktionen har medført ressourcemæssige og økologiske problemer af hidtil udset omfang.

Dette er udtryk for, at det danske samfund er et kapitalistisk samfund, hvor der findes en række iboende modsætninger og uløselige problemer. Den uløselige modsætning mellem arbejde og kapital umuliggør virkelige løsninger på de mangfoldige økonomiske problemer. Socialdemokratiet har i sin krisepolitik forsøgt at skjule modsætningen, men det er ikke lykkedes. Når 70'ernes økonomiske krise ved indgangen til 80'erne er yderligere uddybet, er det derfor også et udtryk for en fallit for det reformistiske samfundssyn, som vil løse de økonomiske problemer ved et samarbejde mellem arbejde og kapital, formidlet af en stærk statsmagt.

Kapitalismens umenneskelighed træder endnu tydeligere frem under krisen. Når alt skal gøres op i penge, for at man kan beregne fordele og

ulemper, får menneskelig værdighed en meget lav prioritet. Arbejdsløsheden stiger og stiger, men det gør arbejdsbyrden for *dem*, der har arbejde, også. Stress og nedslidning går hånd i hånd med kedsomhed og mangel på arbejde. Og meget arbejde - ikke mindst af omsorgskaraktter - bliver ikke gjort, fordi man, i takt med afskedigelser i produktionen, også afskediger i den sociale sektor, skønt man ikke sparer en krone ved det — der flyttes blot penge fra det sociale budget til understøttelse. Mange forældre er ængstelige ved at sende deres børn i skole eller ud at lege, fordi trafikken er livsfarlig, men alligevel rangerer trafiksikkerheden for børn lavt, fordi den koster penge. Man bremser den kollektive trafik, selv om en udbygning af denne vil skabe beskæftigelse, bedre betalingsbalancen, spare energi og forbedre trafiksikkerheden.

Men de nuværende krisetræk er ikke naturbestemte. De er en del af et menneskeskabt samfund, og de kan fjernes i det omfang mennesker, i første række lønarbejderne, går sammen og ændrer samfundet. I kølvandet på 60'ernes opbrudstendenser er der udover kvindebevægelsen opstået en række bevægelser, der aktivt er gået i gang med at bekæmpe urimelighederne på enkeltstående områder. Og i takt med krisens udvikling er den politiske venstrefløj blev styrket og yder stadig større modstand mod de mangfoldige overgreb, som arbejderklassen udsættes for. Alligevel må det indrømmes, at venstrefløjen ikke i tilstrækkeligt omfang har været i stand til at slå igennem overfor den brede del af befolkningen.

Det er vigtigt, at venstrefløjen til stadighed diskuterer årsagen hertil, så en virkelig offensiv venstrefløjspolitik kan få vind i sejlene.

1. Analyse: Det kapitalistiske Danmark

1.1. Kapitalismen

Danmark er et kapitalistisk land. Den altovervejende del af produktionsmidlerne er i privat eje. Produktionens sammensætning og prisdannelsen bestemmes i første række af markedsøkonomien, dvs. af udsigten til profit og ikke af hensyn til menneskenes behov. Arbejderne sælger deres arbejdskraft til kapitalisterne for en løn, mens den merværdi, de skaber i produktionen, tilfalder kapitalisterne som profit.

Derudover er Danmark en stærkt integreret del af den internationale kapitalisme. En stor del af produktionsmidlerne i Danmark ejes af udenlandske multinationale selskaber, og Danmark har et nært samarbejde og samhandel med den øvrige kapitalistiske verden. Danmarks afhængighed af udlandet markeres bl.a. af en stor udlandsgæld, der gennem 70'erne blev stadig større. Politisk er Danmark først og fremmest bundet til den internationale kapitalisme gennem medlemskabet af NATO og EF.

Den kapitalistiske produktionsmåde blev fremherskende i Nordvesteuropa i løbet af det 19. århundrede, men indenfor enkelte sektorer (f.eks. landbrug og håndværk) er der bevaret andre produktionsmåder.

Den tidlige kapitalisme var præget af mange små enheder, der konkurrerede indbyrdes med hinanden. Men efterhånden forsvandt en stor del af disse virksomheder under den hårde konkurrence. Nogle blev opkøbt, mens andre blot bukkede under i konkurrencen. Derved udvikledes der meget store selskaber, som opererede over landegrænserne i form af selskaber i mange lande. Kapitalmagten er blevet monopoliseret på forholdsvis få hænder. Den har antaget karakter af monopolkapitalisme.

Samtidig har staten fået større betydning i den kapitalistiske økonomi gennem varetagelse af en række nye opgaver. Dette forhold udtrykkes bl.a. gennem en kraftig vækst i den offentlige sektor og i de offentlige

udgifter.

Hoveddrivkraften i kapitalismen og således også i denne udvikling er profitten, som kapitalisterne tilegner sig på grundlag af lønarbejdernes indsats i produktionen. Det vil altid være i kapitalisternes interesse at tilegne sig så stor profit som muligt og derfor udbytte arbejderne så meget som muligt. Omvendt vil det altid være i arbejderens interesse at formindske udbytningen ved at sælge arbejdskraften så dyrt som muligt. Den uløselige modsætning mellem arbejde og kapital opstår som følge af den private ejendomsret til produktionsmidlerne, hvor arbejderne hverken ejer eller bestemmer over produktion og profit og derfor kun kan sælge deres arbejdskraft så dyrt som muligt. Denne modsætning kan derimod fjernes i et socialistisk samfund, hvor produktionsmidlerne overgår til fælles eje, og produktionen tilrettelægges solidarisk og i fællesskab mellem alle samfundets medlemmer.

1.2. Mennesket og kapitalismen

Menneskets vilkår er i første række bestemt af det eksisterende samfundssystem. Dette skal ikke forstås således at alle menneskelige forhold skyldes samfundets karakter, men de væsentligste betingelser for menneskelig udfoldelse kan betegnes som værende samfundsbestemte.

Det kapitalistiske samfund er karakteriseret af ulighed. Dette gælder ikke blot mellem kapitalister og arbejdere, men også mellem forskellige grupper på arbejdsmarkedet. Der eksisterer i det kapitalistiske samfund fortsat den traditionelle sammenhæng, at det tungeste, mest miljøbelastende og mest nedslidende arbejde, er det dårligst aflønnede, mens det behageligste og mest afvekslende arbejde er det bedst aflønnede. Samtidig eksisterer der en ulighed mellem dem, der har arbejde, og dem, der ikke har. En ulighed der skærpes i økonomiske krisetider. En lige så etableret, men til for nylig langt mindre påagtet form for ulighed, findes mellem kønnene. Kvinderne har generelt en langt dårligere position end mændene både lønmæssigt og arbejdsmæssigt.

Det kapitalistiske samfundssystem indebærer også en opsplitning for den enkelte i arbejdsliv, familieliv, fritidsliv og samfundsliv, hvorved det bliver svært at se nogen sammenhæng i tilværelsen. Arbejdet er for mange, af helt forståelige grunde, noget som skal udføres, for at man kan ernære sig, og fritiden er klart adskilt fra arbejdet. Denne opsplitning skaber frustrationer og betyder i mange tilfælde, at oprør rettes mod enkelte områder i stedet for mod hele det kapitalistiske samfundssystem. Den langt overvejende del af lønarbejderne har en meget ringe indflydelse på deres egen arbejdsituation. Ydmygelserne på arbejdet tages med hjem som konflikter i familien.

Kapitalismens umenneskelighed er en væsentlig begrundelse for SF's modstand mod det kapitalistiske samfund, og for at vi ønsker et socialistisk, som bygger på andre menneskelige normer og værdier.

1.3. Internationale uligheder og problemer

Monopolkapitalismens udvikling er baggrunden for det imperialistiske system, som hersker i dag, og som er årsag til ulighederne mellem industrilandene og udviklingslandene. Det indebærer i sin aktuelle udformning en ulige arbejdsdeling og økonomisk udbytning af ulandene gennem handelskoncerner og multinationale selskaber. Og det placerer de kapitalistiske lande, under USA's ledelse, som det handelspolitiske centrum, der søger at opretholde den 3. verden som en undertrykt og

splittet *periferi*.

Dette har ført til, at en del af menneskeheden lever i overforbrug, mens størstedelen er tvunget ned i underudvikling, fattigdom og uvidenhed.

Vesteuropa er en del af dette system. På den ene side blev Vesteuropa efter 2. verdenskrig politisk og økonomisk dybt afhængig af USA gennem NATO, det internationale valutasystem og store direkte amerikanske investeringer gennem de multinationale selskaber. På den anden side har Vesteuropa forsøgt at udvikle en selvstændig magt - både overfor USA og overfor periferi-landene, hvor man har kunnet bygge på en gammel imperialistisk og kolonialistisk tradition.

Vesteuropas bestræbelser udtrykkes i første række gennem dannelsen af EF sidst i 50'erne, som til dels var båret af et ønske om at styrke Vesteuropa overfor USA, men som samtidig ved markedsliberaliseringen gav de amerikanske multinationale selskaber yderligere ekspansionsmuligheder.

I 60'erne havde EF-samarbejdet relativ stor succes, hvilket var betinget af dels højkonjunktoren, dels af at færre lande var tilsluttet. Derfor kan det ikke undre, at krisens gennemslag i 70'erne har smittet af på EF-samarbejdet, hvor nationale interesser og modsætninger får stadig større betydning.

Alligevel forsøger EF-landene at udvikle en fælles udenrigspolitik i FN og overfor supermagterne, USA og Sovjetunionen. På trods af forsøg på afspænding og rustningsbegrænsning er forholdet mellem USA og Sovjet stadig ustabil. Med argumenter om nødvendigheden af et »afskrækkelsespotentiale« har de to supermagter foretaget en enorm *oprustning*, hvor faren for en altødelæggende atomkrig er ganske reel.

Det verdenskapitalistiske system har imidlertid også mødt modgående træk, i første række to store brud.

Det ene er kommet fra de lande, som har brudt med det kapitalistiske verdenssystem ved at gennemføre sociale revolutioner. Mange af disse lande udviser udemokratiske og centralistiske træk, som er stærkt afvigende fra, hvad vi vil forstå ved socialisme.

Men taget under ét betyder disse nye samfund, i Østeuropa og forskellige steder i den tredje verden, et brud med den privatkapitalistiske produktionsmåde. Man har her fundet en ikke-kapitalistisk vej til økonomisk udvikling med en anden klassestruktur og en anden form for udbytning end under kapitalismen.

En udvikling i retning af demokratisk socialisme vil afhænge af, om demokratiske kræfter og bevægelser indenfor de pågældende lande vil presse på for at få ændret de herskende magtforhold. Specielt for Østeuropas vedkommende vil en sådan udvikling kunne fremskyndes af ændringer indenfor det sovjetiske samfundssystem samt en reel afspænding, som forudsætter en begyndende nedrustning og opløsning af de militære og politiske blokdannelser i Europa. Forudsætningen for, at udviklingen kan tage en socialistisk retning, er en svækkelse af det imperialistiske system og en international solidaritet med de socialistiske kræfter i disse lande.

Det andet store opgør med imperialismen er en række lande i den tredje verden i færd med at foretage. Nogle lande søger at gennemføre en ændring af samfundet i socialistisk retning, baseret på et brud med den politiske dominans fra tidligere kolonistater og på en styrkelse af nationale økonomiske interesser, mens andre lande fremmer en kapitalistisk udvikling ud af feudale og andre førkapitalistiske tilstande.

1.4. Danmark og den øvrige kapitalistiske verden

Som en del af det kapitalistiske verdenssystem er Danmark stærkt

afhængig af de multinationale selskaber. Udenlandske multinationale selskaber står direkte for *en væsentlig del* af den danske industris omsætning *samtidig med at en endnu større del* af industrikapitalen er påvirket fra udlandet.

Formelt udtrykkes den danske afhængighed i første række gennem vort medlemskab af EF, men også medlemskabet af den vestlige økonomiske samarbejdsorganisation, OECD, den internationale told- og handelsorganisation, GATT, og den internationale valutafond, IMF, har betydning. Disse medlemskaber indsnævrer på en række områder råderummet for en selvstændig dansk økonomisk politik, i første række for at dække den internationale kapitalers behov.

I EF-sammenhæng medfører medlemskabet af det Europæiske Monetære System (EMS) en stor afhængighed, som underlægger Danmark direkte krav til den økonomiske politik.

Derudover er Danmarks økonomiske placering overfor omverdenen reelt udsat og præget af afhængighed.

Vi er også afhængige med hensyn til produktion og forbrug. Ca. en tredjedel af alt, hvad der produceres indenfor landets grænser, afsættes til eksport på verdensmarkedet, og en ligeså stor del af alt, hvad vi forbruger, må hentes udefra som import.

Omfanget af og specialiseringen i udenrigshandelen gør os meget afhængige. Specialiseringen gør det vanskeligt at erstatte dele af importen med varer, vi selv producerer.

Behovet for udenlandskreditter til at dække det kroniske underskud fra merimporten medfører et stærkt pres for »selvdisciplin«. Der skal »kreditværdighed« til at klare betalingsbalanceproblemerne — og udlandet definerer, hvad der er »værdigt«. Danmark kan ikke i længden betingelsesløst låne de penge i udlandet, der skal til for at betale underskuddet på betalingsbalancen. Underskuddet kan også indebære en uheldig belastning af fremtidens økonomiske politik på grund af store rentebyrder og tilbagebetalinger på udlandsgælden. For at øge den danske selvstændighed må underskuddet på betalingsbalancen fjernes.

Udenrigshandelen udviser en meget ringe spredning over lande. 80% af eksporten aftages af andre højtudviklede kapitalistiske lande. Tre lande — Storbritannien, Sverige og Vesttyskland — tegner sig alene for ca. halvdelen af de samlede danske udførsler. Tilsvarende tal gælder for importen. Dette forstærker den almindelige afhængighed af de internationale konjunkturer.

På trods af EF-samarbejdet er Danmark, hvad angår politiske og kulturelle traditioner, langt stærkere knyttet til Norden, og vi har stadig en stor samhandel med Norden, selv om EF har fået en handelspolitisk betydning gennem 70'erne — i det store og hele til ugunst for Danmark. Beklageligvis har Danmark udenrigspolitisk fjernet sig fra de nordiske lande (f.eks. i FN) til fordel for en mere reaktionær udenrigspolitik i EF-regi.

Den forøgede afhængighed af den internationale kapitalisme har gjort betingelserne for revolutionære gennembrud i Danmark vanskeligere, men har også skabt en række nye allierede udenfor landets grænser i den politiske og faglige kamp. Samarbejdet med disse ligesindede socialistiske og progressive kræfter uden for landets grænser er helt afgørende. En socialistisk samfundsomformning kan sættes i gang i Danmark alene, men ikke fuldføres som noget isoleret i Danmark. Det forudsætter tilsvarende processer i andre kapitalistiske lande i Europa.

1.5. Produktionslivet i Danmark

Selv om Danmark er grundlæggende kapitalistisk, er der dog en række forskelle mellem Danmark og en række andre kapitalistiske lande. Set i forhold til f.eks. Sverige, Storbritannien og Vesttyskland er der i Danmark forholdsvis mange små og mellemstore virksomheder, hvor der enten er ingen eller få ansatte.

I Danmark er der ansat mange i den offentlige sektor. En række andre lande som Sverige, Holland og Norge ligger her på linie med os, men det må noteres at offentlig produktionsvirksomhed er næsten ukendt i Danmark.

Men selv om det danske erhvervsliv består af temmelig små enheder, er der alligevel tale om en betydelig kapitalkoncentration. Dette hænger sammen med, at mange af de små virksomheder enten direkte eller indirekte ejes af store selskaber. Andre mindre virksomheder, som formelt er selvstændige, er - på grund af kredit - og underleverandørstatus - afhængige af de store selskaber.

1.6. Klasserne i Danmark

De væsentligste modsætninger i det kapitalistiske samfund er klasse modsætningerne, der udspringer af produktionsforholdene. Som en konsekvens af disse modsætninger foregår der i samfundet en konstant klassekamp, dvs. en kamp om den økonomiske, politiske og ideologiske magt i samfundet. Klassekampen er den væsentligste drivkraft i kampen for socialismen.

Borgerskabet

Borgerskabet, som er samfundets herskende klasse, eksisterer i kraft af sin udbytning af arbejderklassen. Borgerskabets interesse er bevarelse af det kapitalistiske samfund og forbedring af profitøkonomiens vilkår.

Borgerskabet består først og fremmest af de direkte kapitalejere, der i kraft af kapital kan tilegne sig profit. Derudover består borgerskabet af dem, der i kraft af det kapitalistiske samfund indtager en stilling, der gør, at de har en klar interesse i at bevare det kapitalistiske system. Indenfor det private erhvervsliv består borgerskabet af direktører og arbejdsledere på højere niveau, og indenfor staten af ledende administrativt personale samt ledere indenfor militær og politi.

Trods borgerskabets fællesinteresse eksisterer der underordnede modsætningsforhold mellem dele af borgerskabet, der ytrer sig i forhold til det økonomiske, politiske og ideologiske krav borgerskabet rejser i og udenfor folketinget. Blandt disse modsætninger kan nævnes modsætningerne mellem monopoliseret/ikke-monopoliseret kapital, mellem eksport-/hjemmemarkedskapital, mellem industri-/landbrugskapital osv.

Arbejderklassen

Arbejderklassen er den klasse, der står i det mest direkte modsætningsforhold til borgerskabet. Gennem den økonomiske og sociale undertrykkelse i det kapitalistiske samfund har arbejderklassen en umiddelbar interesse i indførelse af et demokratisk, socialistisk samfund.

Arbejderklassen består først og fremmest af dem, der direkte producerer merværdi for kapitalen. Derudover består arbejderklassen af manuelt arbejdende, der har lignende arbejdsvilkår som de merværdi-producerende: ensformigt arbejde, udsat for opsyn, kort uddannelse osv. Arbejderklassen består bl.a. af folk, der arbejder indenfor følgende områder: industri, transport, bygge- og anlægsvirksomhed samt handel og

kontor, altså de erhvervsgrupper, der i hovedsagen er organiseret under LO-området.

De nye lønarbejdergrupper

Siden 2. verdenskrig er der sket en kraftig vækst af lønarbejdergrupper udenfor arbejderklassen. Disse gruppers vækst er sket i forbindelse med udviklingen af »velfærdsstaten«. De nye lønarbejdergrupper er nemlig hovedsageligt offentligt ansatte, der er sat til at administrere og føre de reformer ud i livet, som arbejderklassen har tilkæmpet sig under classesamarbejdets vilkår. De er dermed ikke i samme direkte modsætningsforhold til borgerskabet som arbejderklassen. De nye lønarbejdergrupper består dels af lønarbejdere indenfor social-, sundheds- og undervisningsområderne, dels af lønarbejdere indenfor planlægning og administration samt militær og politi.

Den kapitalistiske krise har haft alvorlige konsekvenser for lønarbejderne indenfor social-, sundheds- og undervisningsområdet. Disse gruppers faglige rettigheder er blevet svækket, og de har været udsat for stadig dårligere lønforhold samt afskedigelser. Samtidig er kvaliteten af deres arbejde blevet afgørende forringet gennem opnormeringer på institutionerne, økonomiske besparelser osv. Disse samfundsmæssige årsager er helt afgørende for, at der blandt disse lønarbejdere er foregået en forholdsvis hurtig og effektiv organisering, samt at de, hvad faglig aktivitet angår, nærmer sig den traditionelle arbejderklasse. Udover de faglige forringelser har kapitalismens kvindeundertrykkelse, forurening, manglende demokrati osv. for disse lønarbejdere medført en øget antikapitalistisk bevidsthed.

De nye lønarbejdergrupper har i krisetiden en tendens til at dele sig og knytte sig til enten borgerskabet eller arbejderklassen i klassekampen. Det betyder, at arbejderklassen har mulighed for at vinde store dele af de nye lønarbejdere alt afhængig af den konkrete klassekamp-situation og den alliancepolitik, der fremlægges.

Småborgerskabet

Småborgerskabet kan som klasse karakteriseres ved, at det består af folk, der producerer varer eller tjenesteydelser direkte for et marked, men som hverken producerer merværdi eller tilegner sig profit. Derudover består småborgerskabet af selvstændige med få ansatte. Disse adskiller sig fra borgerskabet ved, at deres produktive indsats er nødvendig i virksomheden. Småborgerskabets fællesinteresse er bevarelse af den private ejendomsret og genskabelse af den frie konkurrence. Klassen er dermed ikke nogen umiddelbar alliancepartner i kampen for et socialistisk samfund.

Småborgerskabet består af de traditionelle selvstændige: landmænd, fiskere, håndværksmestre og detailhandlere. Dertil kommer det mere moderne småborgerskab i liberale erhverv: læger, advokater, ejendomsmæglere m.m.

Småborgerskabet er på grund af sin placering i den samfundsmæssige produktion en klasse med tvetydige opfattelser: I forhold til borgerskabet har man en klar sammenfaldende interesse i at bevare den private ejendomsret, medens man omvendt står i et modsætningsforhold til borgerskabet vedrørende konkurrencen, der truer med at udslette småborgerskabet. I forhold til dele af arbejderklassen har man i visse tilfælde en fællesinteresse i at bevare sit fag, der trues af stordrift og automatisering, medens man står i et afgørende modsætningsforhold til arbejderklassen vedrørende den private ejendomsret, lønningernes højde m.m. Det sidste gør sig naturligvis især gældende for den del af småbor-

gerskabet, der har ansatte under sig.

Fraktioner indenfor klasserne

Selv om der således kan udskilles ret klart afgrænsede klasser, indebærer det ikke, at der på alle områder er tale om fælles interesser for alle indenfor klassen i alle situationer. De modsætninger, som findes indenfor de enkelte klasser, danner baggrund for, at vi kan tale *om fraktioner* indenfor klasserne.

Indenfor borgerskabet kan der udskilles fraktioner, der er bestemt af, hvor stor en kapital der rådes over. Der kan således udskilles et *storborgerskab*, som især er knyttet til monopolkapitalen, herunder multinational kapital, og på den anden side småkapitalister, hvis svageste dele har lighed med det egentlige *småborgerskab*. Også indenfor småborgerskabet kan der udskilles fraktioner, efter hvor mange lønarbejdere der er ansat. Den del af småborgerskabet, der kun har ganske få lønarbejdere ansat, har en del til fælles med småkapitalisterne, mens den del, der ikke beskæftiger fremmed arbejdskraft eller måske tillige har lønarbejde udenfor bedriften, har en række interesser til fælles med arbejderklassen og de nye lønarbejdergrupper.

Også indenfor arbejderklassen er der fraktioner. Først og fremmest mellem faglærte og ufaglærte og mellem ansatte i den private sektor overfor ansatte i den offentlige sektor.

Fraktionsopdelingen indenfor de nye lønarbejdergrupper er endnu stærkere inden for arbejderklassen bl.a. bestemt af uddannelsesniveau og ansættelsesform. Dette afspejles bl.a. ved at de nye lønarbejdergrupper er organiseret i så forskellige organisationer som AC og FTF medens arbejderklassen - til trods for forskelligartethed - er organiseret under LO.

Kvindernes klassemæssige placering

For kvinderne gør der sig det særlige forhold gældende, at deres klassemæssige placering tidligere på grund af deres ringe tilknytning til arbejdsmarkedet var betinget af deres mænds placering på arbejdsmarkedet. Efterhånden som kvindernes egen bevidsthed om deres rolle som lønarbejdere er steget, vil de imidlertid indtage deres selvstændige plads i de klasser, hvor de i kraft af deres eget job hører hjemme. Det er bl.a. kommet til udtryk gennem en større organisationsgrad og den stadig større radikaliserings i de fagforeninger, der er domineret af kvinder.

Da kvindejobs stadig er væsentligt dårligere lønnet end mandejobs, har der blandt organiserede kvinder med funktionærstatus udviklet sig et stadigt stærkere tilhørsforhold til arbejderklassen.

Kvindernes placering på arbejdsmarkedet har dog ikke forhindret, at de stadig varetager langt den overvejende del af funktionerne i hjemmet. De passer stadig hjem og børn og må tage hovedansvaret for familiens følelsesmæssige velbefindende og for den fysiske trivsel. Det betyder, at udearbejdende kvinder har dobbeltarbejde og i mange tilfælde er udsat for en arbejdsmæssig udnyttelse i hjemmet samtidig med udbytningen på arbejdsmarkedet. For at afsvække virkningen af denne situation vælger mange kvinder, hvis de har økonomiske muligheder for det, at arbejde på deltid. Dette er med til at forsinke kvindernes opfattelse af sig selv som lønarbejdere, fordi det skaber en konflikt mellem denne opfattelse og så opfattelsen af først og fremmest at være et tilbehør til manden og hans klassemæssige placering.

På trods af de særlige problemer, der gør sig gældende ved disse

grupper, er der et grundlæggende interessefællesskab med de øvrige lønarbejdere. Det er nødvendigt og vigtigt, at de forskellige fraktioner og grupperinger forener deres kræfter i den fælles kamp, og solidaritet med kvindernes krav er bydende nødvendigt.

Modsætninger og fællesskab på tværs af klasserne

Det er langt fra alle, der oplever klasse modsætningerne som de afgørende - for mange går modsætningsforholdene på helt andre ting. Som eksempler kan nævnes modsætningen mellem ejere af egen bolig og lejere, modsætningen mellem bogligt uddannede og håndværksmæssigt uddannede, modsætningen mellem privat ansatte og offentligt ansatte, modsætningen mellem land og by.

Det er ikke overraskende, at der findes sådanne modsætningsforhold inden for klasserne, og at der findes interessefællesskab på tværs af klasserne. Det er klart i borgerskabets interesse at svække sammenholdet blandt lønarbejderne, da disse jo talmæssigt er borgerskabet langt overlegen. Derfor virker det tilslørende på klassekampen, hvis disse modsætninger og fællesskaber bliver mere afgørende end klasse modsætningerne og klassetilhørsforholdet.

Klassernes organisation

Klasserne og fraktionerne inden for klasserne er organiseret i en række organisationer, som har til opgave at varetage klassens eller fraktionens interesser i forhold til andre klasser eller fraktioner samt i stigende omfang til staten (det offentlige).

Borgerskabet er således organiseret i Dansk Arbejdsgiverforening, Industrirådet, Grossererforeningen og Tolvmandsforeningerne. Småborgerskabet er organiseret i Håndværksrådet, Landboforeningerne, Husmandsforeningerne, Butikshandelens Fællesråd og Fiskeriorganisationerne .

Lønarbejderne er organiseret i fagorganisationerne under LO, FTF og AC.

De politiske partier er også udtryk for klassernes organisering, og det sker primært med henblik på at opnå repræsentation i de parlamentariske organer.

De politiske partier, der opstod i Danmark i forrige århundrede og i begyndelsen af dette, var enten udtryk for et klasseparti eller et fraktionsparti. Dette gælder i udpræget grad Venstre, Højre og Socialdemokratiet samt venstre-fløjspartierne. Nogle af de partier, der er opstået de senere år, er mere udtryk for interesser på tværs af klasserne som f.eks. dannelsen af Kristeligt Folkeparti, Fremskridtspartiet og Centrumsdemokraterne. Men det ændrer naturligvis ikke ved, at disse partier indtager klart klassebestemte standpunkter, også selv om de muligvis ikke vil indrømme det eller er sig det bevidst.

For venstre-fløjspartierne gælder det, at de i udpræget grad får tilslutning fra lønarbejderne. I de senere år har mange, der politisk hører hjemme på venstre-fløjen, sluttet op bag de bevægelser, der er opstået på baggrund af en protest på enkelte områder. Bevægelsernes styrke ligger først og fremmest i, at de kan appellere til bredere kredse, hvilket dog undertiden kan være en svaghed, idet de ikke kan indtage klart klassebestemte standpunkter.

1.7. Staten – borgerskabets stat

Mange af statens opgaver på uddannelses-, social- og sundhedsområdet

samt på en række reguleringsområder som miljø- og planlægning virker slørende med hensyn til klasse modsætningerne, da statsopgaverne forstås som neutrale og på grundlag af en påstand om lighed i styrkeforholdet mellem klasserne. Staten er ikke nogen neutral instans, således som borgerskab, småborgerskab og reformisterne indenfor lønarbejderne ofte ønsker at fremstille det. Staten fungerer ikke i et tomrum. Også indenfor de statslige organer foregår klassekampen, nemlig den del, der drejer sig om at få magt og indflydelse på de politiske, ideologiske og retsmæssige områder.

Under den tidlige kapitalisme spillede staten en meget ringe rolle, idet dens funktioner især kunne afgrænses til fire områder. For det første undertrykkende funktioner i form af militæret, domstolene og politiet. For det andet infrastrukturer i form af veje, havne og jernbaner. For det tredje opretholdelse af et vist uddannelsesniveau og for det fjerde en begrænset social forsyning på baggrund af ændringer i familiestrukturen og risiko for social uro.

Efterhånden er flere og flere opgaver blevet overtaget af staten. Det drejer sig om en yderligere udbygning af infrastrukturen, sikring af lønarbejdernes købekraft under økonomiske kriser, støtte til erhvervslivet, indblanding i overenskomstforholdene, pasning og pleje af børn, ældre og handicappede, støtte til fritidsaktiviteter m.v.

Det er betegnende, at »det offentlige«, dvs. stat og kommuner, forvalter omkring halvdelen af bruttonationalproduktet og er arbejdsgiver for over en tredjedel af lønarbejderne.

Denne statslige overtagelse af en lang række funktioner, der tidligere blev varetaget af private, har fundet sted efter tilslutning fra såvel kapital som lønarbejdere. Kapitalen havde en interesse i at lade staten overtage foretagender, der ikke havde udsigt til at give profit. Især da det er sket i en periode, hvor skattebyrden i stadig højere grad bliver båret af lønarbejderne. Lønarbejderne har haft interesse i en statslig overtagelse af en lang række servicefunktioner, da det har sikret en mere ligelig tildeling af serviceydelser og har frigjort den enkelte arbejder fra et meget direkte afhængighedsforhold til den enkelte arbejdsgiver.

Men staten er samtidig et udtryk for klasse modsætningerne i samfundet. Klassekampen føres også i statsapparatet, og nogle gange sker det til lønarbejdernes fordel. I sidste instans er staten dog borgerskabets stat, idet dens vigtigste funktion er at kontrollere, at lønarbejdernes delsejre ikke truer det kapitalistiske system. Det er således ikke muligt at opnå afgørende fremskridt alene gennem staten. Men der foregår en vekselvirkning mellem kampen i staten og kampen ude i samfundet, således at sejr det ene sted kan have en positiv virkning på kampen det andet sted.

Det er i dag karakteristisk, at staten samordnes mere og mere med erhvervslivets organisationer, uanset om de repræsenterer lønarbejderne eller borgerskabet, bl.a. i erhvervsorganisationernes stærkere inddragelse i offentlige råd, nævn og udvalg m.v. En sådan tendens har ikke mindst vist sig indenfor de sidste 10 år i form af indkomstpølitik, trepartsforhandlinger, Marienborg-møder m.v., noget som er af afgørende fare for fagbevægelsens slagkraft og uafhængighed.

Den danske grundlov indeholder en række bestemmelser, hvis angivelige sigte er at beskytte borgerne mod overgreb fra statsmagten. Denne beskyttelse kommer til udtryk gennem ideologien om staten som vogter af borgernes retssikkerhed. Ideologien indebærer påstande om forudsigelighed og ensartethed i domstolene og den offentlige forvaltnings retshåndhævelse. Jo mere statens rolle i samfundsudviklingen forvandles til varetagelse af kapitalens interesser, desto større krav stiller kapitalen til

effektivitet og omkostningsbevidsthed i udøvelsen af offentlig myndighed. Videre kræver kapitalen, at der tages vidtgående hensyn ved forvaltningen af en række nyere lovområder som f.eks. miljøplanlovsområderne. Denne udvikling må nødvendigvis komme i modstrid med påstanden om borgerenes retssikkerhed, således som det har vist sig ved opbygningen af de offentlige registre baseret på elektronisk teknologi, og således som det er sket ved, at staten i vidt omfang aftaler regulering med f.eks. de kommunale organisationer i stedet for at lovgive herom. Videre har modsigelsen vist sig ved en optrapning af voldsanvendelsen fra statsmagtens side ved kollektive konfliktsituationer på arbejdsmarkedet, i boligområderne og andre steder.

1.8. Kapitalismen i stadig krise

Under den kapitalistiske produktionsmåde opstår der stadig tilbagevendende kriser efter forbigående perioder med højkonjunktur, således som det var tilfældet i 60'erne.

Tidligere *økonomiske* kriser er i større og mindre grad blevet efterfulgt af *politiske* og *ideologiske* kriser, hvilket også er tilfældet med 70'ernes og 80'ernes krise. Dertil kommer en alvorlig *økologisk* krise.

1.8.1. Den økonomiske krise

Som i en række andre lande har den økonomiske krise vist sig i form af faldende profitrate, faldende investeringsrate, faldende vækstrate, pres på reallønnen, høj inflation samt ved at der er arbejdsløshed og underskud på betalingsbalancen.

Årsagerne til den økonomiske krise er flere og bestemt af både internationale og nationale forhold.

Internationale betingelser

1) I slutningen af 60'erne blev profitterne klemte som følge af:

a) - at lønarbejderne indtog en styrket position i klassekampen.

Lønarbejderne fik en større del af de skabte værdier, og kapitalistklassen en tilsvarende mindre - en tendens, der holdt sig de første år under krisen i 70'erne.

b) - at produktionen og produktionskapaciteten blev stærkt udvidet i 60'erne og på trods af forbrugerideologi og reklame var det ikke muligt at få forbruget til at følge med produktionen. Medvirkende til et fald i den effektive efterspørgsel var bl.a. Vietnam-krigens ophør samt svækkelsen af kapitalismen gennem socialistiske omvæltninger i bl.a. Vietnam, Angola, Mozambique og Kampuchea.

2) I de sidste par årtier er der sket en høj grad af liberalisering i forholdene mellem de udviklede kapitalistiske lande. Direkte restriktioner på varer og kapitalbevægelser er blevet meget kraftigt formindsket - om ikke direkte afskaffet - og der er sket en væsentlig reduktion af disse landes toldniveauer. Der er på denne baggrund sket en kraftig forøgelse af handelen mellem de kapitalistiske lande, der er større end den samtidige stigning i produktionen. Dette har for det første betydet en høj grad af gensidig konjunkturafhængighed mellem landene og for det andet betydet en stærkere international konkurrence mellem de nationale kapitaler.

3) Olieprisstigningerne i begyndelsen af 70'erne gav generelle omkostningsproblemer. Men hovedproblemet er, at de har medført store stigninger i olielandenes eksportindtægter uden tilsvarende stigninger i

deres importefterspørgsel. Således er der opstået betalingsbalanceunderskud (og -overskud) af stor betydning for de internationale kapitalmarkeder.

4) Det må tillægges stor betydning, at staterne i de kapitalistiske lande, før krisen indtraf, ikke vidste, hvad der skulle gøres ved den stigende inflation, der svækkede de enkelte kapitalistiske lande og den kapitalistiske verden som helhed. Krisens virkninger på priserne og lønningerne - om end begrænsede - har tilsyneladende ført til et skift hos staterne over til en accept af højere arbejdsløshed end i 60'erne.

Nationale forhold

Der er særlige forhold ved den danske økonomiske struktur, det hidtidige økonomiske forløb og den danske politiske situation, som må inddrages i forklaringen af det danske kriseforløb. Disse selvstændige krisefrembringende forhold i Danmark er flere:

1) Det er ikke særlig påfaldende, at 60'ernes omstilling af den danske økonomi - og dermed behovet for flytning af arbejdskraft fra landbruget til byerhvervene - med opbygning af en konkurrencedygtig industrisektor i begyndelsen måtte give anledning til underskud på betalingsbalancen. Men at denne udvikling fortsatte ud over omstillingsperioden må ses som et resultat af, at nok foregik omstillingen fra landbrug til byerhverv relativt problemfrit, men fordelingen af de frigjorte ressourcer gav ikke mulighed for at skabe ligevægt på betalingsbalancen.

Samtidig ændredes Danmarks industristruktur. På grund af stigende konkurrence fra EFTA og EF blev Danmarks i forvejen uudviklede sværindustri og store dele af masse-forbrugsproduktionen udkonkurreret (skotøj, fjernsyn osv.). Ressourcerne søgte over i højtspecialiseret produktion, hvor man stadig kunne klare sig ved hjælp af højtuddannet arbejdskraft, teknologi og avanceret produktudvikling. Heri ligger en anden væsentlig årsag til Danmarks betalingsbalanceunderskud, idet vi nu er tvunget til at importere en række daglige nødvendigheder på grund af manglende hjemlig produktion samtidig med, at vor egen specialiserede produktion har et meget højt importindhold.

2) Den i betydelig grad politisk bestemte byggekrisen i begyndelsen af 70'erne - med den deraf følgende arbejdsløshed - betød, at da den internationale krise slog igennem i Danmark i 1975, havde vi allerede et højt ledighedsniveau med deraf følgende stigende efterspørgsel, hvilket var medvirkende til en yderligere uddybning af krisen. Samtidig betød det høje renteniveau, der til dels var en følge af spekulation og investeringer i ikke-produktive områder, at profitten blev klemmt i mange virksomheder.

3) Ved krisens begyndelse forsøgte Hartling-regeringen samtidig - som en konsekvens af dens liberale samfundssyn - at ændre forbrugssammensætningen, således at en større del blev privatforbrug og en mindre del offentligt forbrug. Denne politik betød, at man flyttede forbruget fra arbejdspladsintensivt og importfattigt forbrug over til arbejdspladsfattigt og importintensivt forbrug.

4) Det er åbenbart, at den private kapital med sine krav om en høj, hurtig og sikker profit, ikke under de nuværende forhold er interesseret i at foretage de fornødne nyinvesteringer, men til gengæld stiller sig i en venteposition og hengiver sig til mere givtige pengeanbringelser i fortrinsvis jord og fast ejendom.

Krisens ofre

Den økonomiske krise rammer først og fremmest lønarbejderne, fordi kapitalisterne og statsmagten, direkte og indirekte, søger at vælte krisens

følger over på dem. Dette sker i form af arbejdsløshed, faldende disponibel realløn, samt offentlige nedskæringer.

Men krisen rammer ikke lønarbejdere lige hårdt. Den går især ud over de grupper, der i forvejen er dårligst stillede, hvilket vil sige de lavest lønnede, de dårligst uddannede, kvinderne, de unge, indvandrerne og de grupper, der har sværest ved at klare sig på arbejdsmarkedet, f.eks. de handicappede.

Kapitalisterne havde i 60'erne brug for al den arbejdskraft, der kunne skaffes. Derfor blev der gjort en stor indsats for at trække nye grupper til arbejdsmarkedet, f.eks. kvinder og indvandrere. Bag disse bestræbelser stod både kapitalismen og statsmagten. Med den økonomiske krises indtræden har kapitalismen ikke længere brug for al den arbejdskraft, der tilbydes, hvorfor den del, der findes mindst velegnet, skubbes ud, hvilket især er gået ud over ovennævnte grupper. Denne situation er blevet skærpet af nedskæringerne i den offentlige sektor.

I de kommende år er der ingen tegn på, at arbejdsløsheden vil falde - med mindre det vil lykkes at gennemtvinge en ændring af den økonomiske politik.

Der er således ingen udsigt til en opgang i de internationale konjunkturer. Dette skyldes ikke mindst, at man i mange lande prioriterer en bekæmpelse af inflation og betalingsbalanceunderskud højere end en bekæmpelse af arbejdsløshed.

1.8.2. Den økologiske krise

Den høje vækst i 60'erne var til dels betinget af en enorm rovdrift på jordens naturlige ressourcer, idet der dog samtidig var tale om et stort ressourcespild gennem den planløse produktion og *køb-og-kassér-mentaliteten*. Dette har medført store *miljøødelæggelser*, såsom vandforurening, udryddelse af plante- og dyrearter, jorderosion og klimaændringer. Disse ødelæggelser vil medføre alvorlige sociale og politiske konflikter og på længere sigt angribe selv grundlaget for liv på jorden.

Samtidig er der fare for at en række nødvendige *råstoffer* opbruges, f.eks. nogle metaller og energiråstoffer. Fremskaffelsen af den nødvendige energi er allerede nu et presserende problem. I øjeblikket dækkes det globale energiforbrug næsten udelukkende af fossile brændstoffer. Uanset en vis usikkerhed om, hvor hurtigt olie- og gasforekomster vil blive opbrugt, er der tale om stærkt begrænsede ressourcer. Såfremt forbruget af disse fortsat skal være stigende, vil de med stor sandsynlighed være opbrugt senest i slutningen af næste århundrede. Mængden af olie- og gasforekomster er behæftet med stor usikkerhed. Denne usikkerhed udnyttes groft økonomisk af de store olieselskaber. Selv om vi i nogen tid derefter kan anvende de store kulreserver, kan vi ikke se bort fra, at kulproduktion og kulfyring i stor skala er forbundet med store miljøødelæggelser. Det er derfor nødvendigt at anvende nye energikilder. Atomkraften må afvises, både på grund af dens samfundsmæssige konsekvenser, og fordi risikoen for radioaktive ulykker og produktionen af radioaktivt affald er uacceptabel.

Tilbage bliver de vedvarende energikilder, f.eks. sol, vind og biogas. Men vi må gå ud fra, at energien i fremtiden ikke bliver så billig og forholdsvis problemløs at fremskaffe som i 60'erne og 70'erne.

Indenfor landbruget betyder den stigende anvendelse af plantegift, kunstgødning og foderstoffer, at den økologiske balance trues, og at en stor andel af proteinerne ikke tjener som menneskeføde, men anvendes til stærkt forædlede animalske produkter til i-landenes spiseborde.

Kapitalismens anvendelse af tusindvis af nye kemiske stoffer er en trussel såvel imod naturens miljø som imod menneskers sundhed. Kræft og hjertekarsygdomme er i hastigt stigning i i-landene. Bl.a. er produktionen og forbruget af talrige plastprodukter under mistanke for på længere sigt at kunne fremkalde alvorlige sundhedsfarer.

I forbindelse med rovdriften på naturressourcerne har de rige lande groft udnyttet ulandene, bl.a. ved at importere store mængder råstoffer fra ulandene til forholdsvis lave priser og sælge industriprodukterne til disse lande til høje priser. Det er således kun en lille del af verdens befolkning, der har fået gavn af den økonomiske vækst.

Problemer i den teknologiske udvikling

En af baggrundene for den kraftige produktionsforøgelse i efterkrigstiden har været den voldsomme teknologiske udvikling. På den ene side har denne udvikling skabt nye beskæftigelsesmuligheder og samtidig overflødiggjort en del af det tunge og belastende arbejde. På den anden side har den teknologiske udvikling medført en voksende fremmedgørelse, specialisering, krav til tempo og omstillingsevne samt, at flere og flere er blevet hurtigere nedslidt og udstødt fra arbejdsmarkedet.

Den kraftige produktionsforøgelse har tillige medført en stigende ødelæggelse af miljøet og udplyndring af verdens ressourcer.

Enhver teknologi bliver skabt i og af et bestemt samfundssystem og er samtidig i høj grad bestemmende for samfundsudviklingen. Derfor er et samfundssystems valg og anvendelse af teknologi klart et politisk problem.

I et kapitalistisk samfund er kapitalisternes interesse i teknologi styret af hensynet til større effektivitet, rationalisering, konkurrenceevne og dermed til større profit. Heroverfor står lønarbejdernes krav om, at teknologien først og fremmest skal være en hjælp i arbejdet. Teknologien skal afskaffe det sure slid, gøre arbejdet meningsfuldt og dermed arbejdslivet værd at leve.

Denne modsætning er blevet forstærket i en tid, hvor teknologien på snart sagt alle livets områder er under hastig forvandling med omfattende konsekvenser for enhver, bl.a. hvad angår beskæftigelse, arbejdsmiljø og sundhed.

Den stadig stigende anvendelse af ny avanceret teknologi har skabt og vil i endnu højere grad skabe helt selvstændige problemer for beskæftigelsen. Ligesom en voksende landbrugsproduktion klares af en mindre og mindre del af befolkningen, er det samme blevet tilfældet med industriproduktionen, hvor beskæftigelsen var stagnerende i 60'erne og 70'erne.

Indførelse af elektroniske hjælpemidler i produktionen har medført arbejdsløshed i nogle sektorer, og en øget anvendelse vil gøre det muligt at spare megen arbejdskraft indenfor servicesektoren og offentlig og privat administration.

Samtidig må det konstateres, at den teknologiske udvikling mere og mere er blevet koncentreret omkring et fåtal multinationale selskaber, hvilket skaber problemer for en nationalt styret beskæftigelsesudvikling.

Den teknologiske udvikling har også klart påvirket arbejdsmiljøet. Arbejdets inddeling i mindre og mindre delprocesser har skabt monotont, stillesiddende tempoarbejde, der har ført og fører til hurtig nedslidning af arbejdskraften. Kapitalismen synes hastigt på vej ind i en situation, hvor der på grund af automatisering og voldsom produktivitetstudvidelse ikke kan skaffes beskæftigelse.

Traditionelt har kapitalismen anvendt militærproduktion, udvidelse af den offentlige servicesektor o.lign. som midler til at erstatte den beskæftigelse,

som gik tabt inden for den civile materielle produktion.

De nordiske lande er nået længst på sidstnævnte område. Danmark er nu eftertrykkeligt stødt på »skatteløftet«: De grupper, der føler sig »produktive« vil ikke længere betale en stigende andel af deres indkomst til alle de andre.

Derfor skaber de teknologiske problemer sammen med den voksende ressourceknaphed og miljøødelæggelsen en fundamental krise for kapitalismen. Kapitalismen falder for sin egen modsigelse mellem behovet for forbrugsudvidelse og behovet for nedskæring af den menneskelige arbejdskraft, hvis købeevne skal sikre forbruget.

Samtidig har indførelsen af kemiske stoffer og produkter i industrien skabt store helbredsmæssige problemer. Der indføres årligt ca. 1000 nye kemiske stoffer på verdensmarkedet, og man kender kun delvis deres virkning på de mennesker, som udsættes for dem.

1.8.3. Den politiske og ideologiske krise

Ligesom under tidligere økonomiske kriser er også den nuværende ledsaget af en ideologisk og politisk krise. Men ikke alle forhold, som kan henføres under den politiske eller ideologiske krise, kan forklares ved hjælp af den økonomiske krise.

Efter 60'ernes politiske stabilitet, fremskridts- og væksttro indtraf der i 70'erne en betydelig skepsis overfor politikerne, de eksisterende partier, autoriteterne, væksten. Denne skepsis resulterede i flere tendenser, der ikke alle pegede i samme retning.

For venstrefløjten viste der sig det positive, at mange gjorde op med hidtidige autoriteter, f.eks. eksperter, embedsmænd og politikere. Flere end tidligere blev aktive i *bevægelserne*, som netop ofte var udsprunget i protest mod autoriteterne. Blandt de bevægelser, der opstod sidst i 60'erne og i 70'erne, var den vigtigste ganske givet den nye kvindebevægelse, som på en række områder gjorde op med det mandsdominerende samfund.

Kvindebevægelsens fremgang skal ses på baggrund af kvindernes større økonomiske uafhængighed under højkonjunktoren. Det blev klart for mange kvinder, at vel er retten til arbejde den samme for kvinder og mænd, men pligten til dobbeltarbejde er forbeholdt kvinderne, og det blev også klart, at den reelle indflydelse, som kvinderne har på deres egen situation, er meget ringe. Kvinder er på grund af dobbeltarbejde og ofte også på grund af manglende uddannelse underrepræsenteret de steder, hvor beslutningerne tages: i fagforeninger, i beboerforeninger, i de politiske forsamlinger osv. Ligestillingen er kun formel. Der er nok tale om en form for lighed og ligeret med mænd på mændenes betingelser, men ikke om ligestilling på trods af forskelligheder i køn og muligheder.

Med den nye kvindebevægelse blev det gjort klart, at kvindekamp og klassekamp er uadskillelige, ligesom det blev klart, at en reel ligestilling af kønnene i en lang overgang vil kræve en positiv særbehandling af kvinder, f.eks. gennem kønskvotering til besluttende organer, og i beskæftigelses- og uddannelsessektorerne.

Der fremkom endvidere et opgør med de traditionelle familie- og boligformer, hvilket førte til eksperimenter med kollektiver, storfamilier m.m., ligesom papirløse forhold blev mere og mere almindelige i forhold til den traditionelle ægteskabssituation. Ændringerne i familieformerne skyldtes ikke mindst kvindernes indtræden på arbejdsmarkedet samt kvindefrigørelsen, idet mange kvinder ønskede at frigøre sig fra den traditionelle kvinderolle og dobbeltarbejde i ægteskabet og kernefamilien.

Men den politiske og ideologiske krise afspejler også nogle tendenser, som ønsker at vende udviklingen i reaktionær retning. De nye borgerlige

politiske partier, der opstod i begyndelsen af 70'erne var klart udtryk for sådanne tendenser.

Dannelsen af Kristeligt Folkeparti var udtryk for en reaktion mod den friere moralopfattelse, der slog igennem i slutningen af 60'erne og mod det ændrede familiemønster. Centrumsdemokraterne var en reaktion mod forskellige forsøg på at skabe lighed på uddannelsesområdet, det kulturelle område og på det økonomiske område - f.eks. mellem husejere og lejere. Fremskridtspartiet var udtryk for meget forskelligt rettede tendenser. På den ene side tendenser, der svarede til baggrunden for Kristeligt Folkeparti og Centrumsdemokraterne, og som i Fremskridtspartiet også gav sig udslag i reaktion mod hele det sociale system og uddannelsessystemet. På den anden side var der også tale om tendenser, der ikke nødvendigvis var resultat af en højrereaktion, f.eks. modstand mod bureaukrati og centralisering indenfor det offentlige - men også indenfor fagbevægelsen og erhvervslivet.

I alle disse opbrudstendenser har Socialdemokratiet haft svært ved at finde sine egne ben. Partiet er i sin traditionelle praksis samfundsbevarende og har ikke haft mulighed for at løse krisen, som er en del af systemet. På trods af at Socialdemokratiet har haft del i regeringsmagten gennem det meste af 70'erne, er krisen blevet yderligere uddybet. Parlamentarisk har det gennemgående samarbejdet med borgerlige partier, kulminerende med SV-regeringen i 1978-79 - alt sammen med ringe resultat.

Den statslige kriseløsningspolitik i socialdemokratisk regi har medført en række brudflader mellem parti og fagbevægelse, som mere direkte er nødt til at kæmpe for lønarbejdernes leve- og arbejdsvilkår. På den anden side har den socialdemokratiske fagbevægelse med hård hånd bekæmpet alle tendenser til selvstændig aktivitet blandt medlemmerne, således som det er set i de mange strejkebevægelser på arbejdspladserne i 70'erne, der ligeledes var en del af det politisk-ideologiske opbrud. Man kan således også tale om en krise for Socialdemokratiet og reformismen i arbejderbevægelsen.

Det er ikke entydigt i hvilken retning, den politiske ideologiske krise påvirker samfundsudviklingen. Der er historisk tradition for, at samfundet i krisetider bevæger sig mod højre, men de mange progressive opbrudstendenser fra sidst i 60'erne og begyndelsen af 70'erne giver en reel basis for at bekæmpe borgerskabets offensiv og for ændringer i socialistisk retning.

II. Målet. Det socialistiske Danmark

Vort mål er et samfund med fællesejendom og fællesproduktion med fuld selvforvaltning. Et samfund uden markedsøkonomi, klasse modsætninger og stat, hvor ingen mennesker hersker over andre mennesker, og hvor den enkeltes frie udfoldelse er forudsætningen for alles frie udfoldelse.

Det socialistiske samfund er et skridt på vejen til det klasseløse samfund. Det socialistiske samfund er baseret på samfundseje af de vigtigste produktionsmidler, planøkonomi, selvforvaltning i virksomheder og institutioner indenfor rammerne af en fælles lovgivning besluttet af et direkte valgt folketing.

Det er ikke muligt at fastlægge detaljerne i fremtidens socialistiske samfund. Det socialistiske samfund i Danmark vil formes på baggrund af den revolutionære proces' forløb.

Det er imidlertid vigtigt, at vi gør os nogle tanker om det socialistiske samfunds dannelse og opbygning. For det første fordi det er nødvendigt for at mobilisere den brede befolkning i Danmark. For det andet for at kunne

imødegå de vanskeligheder, de socialistiske kræfter vil møde på vejen, og for at undgå fejltagelser på vejen til det socialistiske samfund.

Vi kan kun fastlægge nogle hovedtræk i det socialistiske samfund, nogle principper som vil være retningslinier for SF's politiske arbejde.

Disse principper kan og vil blive udformet i forskellige konkrete former, alt afhængig af betingelser og muligheder, i kamp mod borgerskabet og i samarbejde med andre socialistiske kræfter i Danmark.

Vi opfordrer til debat om fremtidens socialistiske Danmark.

II. 1. Det socialistiske samfund

Det socialistiske samfund baserer sig grundlæggende på samfundsejendom til de vigtigste produktionsmidler. Der vil også — i mindre omfang — være privat og kollektiv ejendomsret til produktionsmidlerne.

I modsætning til det kapitalistiske samfund, hvor økonomien og samfundet styres af blinde markeds kræfter, borgerskabet og statsmagten uden reel folkelig kontrol, vil alle samfundsansliggender i det socialistiske Danmark blive bevidst styret efter det altovervejende befolkningsflertals behov, sådan som det vil give sig udtryk i rådsorganer, folketing og fagbevægelsens demokratiske valgte organer. Folketinget vil være samfundets højeste myndighed, der fastlægger rammerne for de selvforvaltende virksomheder og institutioner, gennem lovgivning og en fælles social-økonomisk plan.

Det grundlæggende princip i den samfundsmæssige beslutningsproces er selvforvaltning, dvs. at folket i så høj grad som muligt på direkte vis styrer samfundsudviklingen, at alle beslutninger i så vidt omfang som muligt træffes af dem, som beslutningerne angår.

Det vil være et fundamentalt princip, at de beskæftigede selv leder og fordeler arbejdet på virksomheder og institutioner, indenfor centrale og overordnede organers fastsatte rammer.

For at sikre befolkningens kontrol over den samfundsmæssige udvikling er det nødvendigt, at det socialistiske samfund garanterer en kraftig udvidelse af de demokratiske rettigheder.

Alle mennesker vil være garanteret retten til en meningsfuld uddannelse, beskæftigelse og retten til at deltage i alle former for økonomiske, sociale, politiske og kulturelle aktiviteter, hvor den enkelte i samkvem med andre kan udfolde sin egen personlighed til gavn for fællesskabet.

Det socialistiske samfund vil skabe det materielle grundlag for reel lighed og for reel ligestilling mellem kønnene. Alle skal ikke være ens, men alle skal have mulighed for at udvikle deres egen personlighed indenfor fællesskabets rammer og til gavn for hele samfundet.

De socialistiske produktionsforhold vil gøre det muligt at løse problemerne omkring ny teknologi, arbejdsmiljø og økologi, ved at satse på avanceret menneskevenlig teknologi, der kan sikre en effektiv produktion under anvendelse af færrest mulige ressourcer.

Produktionen tilrettelægges så de arbejdende kan få et rigt og afvekslende arbejdsliv, mulighed for indsigt i produktionsprocessens forløb og anvendelsen af produkterne, uden fare for deres helbred og efter de økologisk set mest hensigtsmæssige principper.

Arbejdstiden vil blive tilrettelagt således, at der vil være mulighed for en alsidig deltagelse i anden form for social og kulturel aktivitet og deltagelse i beslutningsprocesserne.

Det socialistiske samfund vil garantere befolkningen forskellige muligheder for familieliv og samliv i øvrigt efter individernes egen afgørelse. Familieliv, der indgår i større kollektive sammenhænge, vil være en naturlig del af det sociale liv under socialismen. For at undgå

ressourcespild og ensomhed vil der være et udbredt fællesskab om de daglige aktiviteter og hjælpemidler, uden at dette vil være en trussel mod den personlige frihed.

Børnene vil fra små af blive opdraget til deltagelse i det socialistiske samfunds alsidige aktiviteter og beslutningsprocesser. De vil blive sikret mulighed for en udvikling i nær samkvem med andre børn og voksne og i kontakt med forskellige dele af samfundslivet.

Det socialistiske samfund bør fremme en decentralisering af bosætning og produktion. Trafikmæssigt bør denne decentraliserings udvikling støttes ved udvikling af den kollektive trafik. Udviklingen af mindre enheder bør støttes.

II.2. Det socialistiske samfunds problemer og modsætninger

Bruddet med de kapitalistiske produktions- og klasseforhold og den kapitalistiske stat giver mulighed for løsningen af en række af de problemer, som er uløselige under kapitalismen.

Der vil imidlertid stadig være problemer og modsætninger i alle samfundets sfærer og mellem forskellige dele af samfundet.

Disse problemer kan løses ved en aktiv indsats fra de socialistiske kræfters side og en passende politisk-økonomisk struktur.

De markedsøkonomiske forhold kan føre til en egoistisk berigelsestrang hos virksomheder og enkelt-individer, på bekostning af samfundets tarv.

De socialistiske kræfter må iværksætte en bevidst indsats for at fjerne de materielle betingelser for markedsøkonomien og dens uheldige konsekvenser. Der må oparbejdes et økologisk forsvarligt produktionsniveau, forbedring af planlægningsmetoderne, forøget folkelig deltagelse i beslutningsprocesserne og satses på udviklingen af en høj socialistisk bevidsthed.

Der vil fortsat eksistere forskellige sociale grupper, alt efter deres forhold til produktionen, placering i arbejdsdelingen og indkomst. Velstillede grupper vil søge at bevare deres privilegier og indflydelse over virksomheder og statsapparat.

Modsætninger og konflikter mellem de sociale grupper skal de socialistiske kræfter søge ophævet og løst ved en bevidst nedbrydning af arbejdsdelingen mellem ledene og udførende arbejde, mellem åndeligt og manuelt arbejde, ved forhøjet uddannelsesniveau og alles deltagelse i de samfundsmæssige beslutningsprocesser. Fagbevægelsen skal varetage de arbejdendes interesser med hensyn til løn og arbejdsvilkår. Fagbevægelsens opgave er at sikre, at forskelle i løn- og arbejdsvilkår holder sig inden for visse rammer, således at visse arbejdergrupper ikke beriger sig på bekostning af andre. Målet må være ligeløn for alt arbejde, og dette mål bør opnås så hurtigt som muligt. Det vil imidlertid kræve en helt anden mentalitet end den, der er fremelsket under kapitalismen.

Den fortsatte eksistens af et centralt statsapparat vil rumme fare for, at der vil danne sig et lag af levebrødspolitikere og administratorer, som kan herske på trods af befolkningsflertallets ønsker og tilrane sig privilegier.

De socialistiske kræfter må arbejde for en udformning af de centrale politiske institutioner, der sikrer en nær kontakt mellem medlemmerne af de centrale politiske organer og de arbejdende i virksomheder og institutioner, således at levebrødspolitikeren bliver en sjælden foreteelse.

Det socialistiske Danmark kan være nødsaget til at eksistere i et samkvem med kapitalistiske stater og multinationale selskaber. Disse vil forsøge at trænge de socialistiske landvindinger tilbage eller at profitere på

det socialistiske samfund.

De socialistiske kræfter må arbejde for, at samkvem med de kapitalistiske stater og selskaber bliver på det socialistiske samfunds betingelser.

Samkvem med andre socialistiske samfund må ske på basis af anerkendelsen af den nationale selvbestemmelsesret, lighed og gensidige fordele i samkvemet og hver enkelt lands gensidige ret til at kritisere hinanden.

Ved udarbejdelse af lovgivning, planlægning og samkvem mellem de selvforvaltende virksomheder vil der opstå modsætninger, som ikke er begrundet i materielle egeninteresser og egoisme, men som skyldes forskellige synspunkter på anvendelsen af samfundets merprodukt og udvikling af det socialistiske samfund i alle dets aspekter.

Det socialistiske samfund vil være et pluralistisk samfund, og det vil være de socialistiske kræfters opgave at fremme en konstruktiv debat mellem de forskellige samfundsgruppers legitime interesser og mellem forskellige synspunkter på det socialistiske samfunds udvikling.

Meningsbrydning og debat er en integreret bestanddel af beslutningsprocessen og nødvendig for at sikre den bedste anvendelse af samfundets ressourcer i overensstemmelse med befolkningens behov og ønsker.

II.3. Socialistisk demokratis rettigheder og politiske struktur

Det socialistiske samfund må garantere reelle demokratiske rettigheder for hele befolkningen.

Alle må således have de materielle muligheder for at få adgang til information om alle samfundsanliggender.

Alle må være sikret mulighed for at ytre sig offentligt om samfundsanliggender.

Alle må have materielle muligheder for individuelt eller i samarbejde med andre at virkeliggøre deres ideer ved at forsamles og organisere sig i alle former for sammenslutninger, inklusive politiske partier.

Strejkeretten er en fundamental rettighed. Hvis de betingelser, hvorunder der arbejdes i virksomheder og institutioner, ikke opfattes som tilfredsstillende, vil de arbejdende kunne nedlægge arbejdet uden nogen form for sanktioner.

Denne personlige frihed vil være et grundfæstet princip. Den enkeltes privatliv skal ikke kunne krænkes af myndigheder og andre mennesker. Det betyder bl.a., at mennesker i frihed, ansvarlighed og uden tvang kan praktisere den seksualitet, de ønsker. Selv om der i det beskrevne samfund er en meget høj grad af personlig frihed, og en lang række af årsagerne til de kriminalitetsformer, der kendes i det kapitalistiske samfund, dermed er fjernet, vil der også her være personer, der overtræder kollektivt vedtagne regler og normer.

Overfor disse kan samfundet være nødt til at reagere med særlige foranstaltninger. Disse vil ikke primært have karakter af straf, men vil være forsøg på at bringe de mindre enheders styrke til at påvirke personernes adfærd.

De foranstaltninger, der kan komme på tale, skal besluttes af domstole, der er uafhængige af de politiske og administrative organer.

Den politiske struktur må sikre, at mindretalsgrupperinger får adgang til massemedier, til at blive repræsenteret i de politiske og økonomiske organer, samt at alle beslutninger bliver truffet efter en grundig offentlig debat, hvor alle synspunkter har mulighed for at gøre sig gældende.

Planlægning og styring af det socialistiske samfund vil foregå i samspil mellem folketing, rådsorganer og fagbevægelsen.

Det grundlæggende princip i den politiske struktur er selvforvaltning, dvs. at beslutninger skal tages af dem, beslutningerne angår. Folket skal i så høj grad som muligt direkte styre udviklingen uden deltagelse af professionelle politikere og så vidt muligt uden højere stående organers direkte direktiver.

Det komplicerede moderne samfund, hvor alle processer og beslutninger er tæt integrerede, nødvendiggør imidlertid en central politisk institution, Folketinget, som er den højeste myndighed i det socialistiske Danmark. Folketingets opgave er udformningen af den lovgivning, der er fælles for hele landet. Folketinget skal fastlægge de selvforvaltende enheders rettigheder og forpligtelser, rammerne for rådsorganernes virksomhed og deres kompetence samt i samarbejde med det centrale arbejderråd og fagbevægelsen udarbejde den social-økonomiske planlægning med retningslinier for den samlede produktion, fordelingen af ressourcer mellem forskellige sektorer m.v.

For at sikre at befolkningens faktiske opfattelser og holdninger afspejles i Folketinget og sikre, at hver enkelt har en ligelig indflydelse på dette organs sammensætning, vælges Folketinget ved direkte og hemmelige valg.

Det socialistiske samfund har brug for alle samfundsmedlemmer i arbejdslivet, og det er vigtigt, at der etableres en nær forbindelse mellem arbejdslivet og det politiske liv.

Under socialismen vil arbejdspladsen i langt højere grad være en integreret bestanddel i den enkeltes tilværelse, og derudover forudsætter virksom planlægning, at arbejderrådernes direkte behov får en fremtrædende plads i de politiske beslutningsprocesser.

Alle virksomheder ledes af et arbejderråd, som vælges for en begrænset periode.

Arbejderrådet leder og fordeler arbejdet i overensstemmelse med de retningslinier, som er fastsat af alle virksomhedens arbejdere på fællesmøder og med de generelle retningslinier, som er fastlagt af fagbevægelsen, regionale-, branche-arbejderråd, det centrale arbejderråd og Folketinget.

Af en virksomheds overskud indbetales en del til de højerestående myndigheder og anvendes efter Folketingets beslutninger. Den resterende del anvendes efter arbejderrådets beslutninger til f.eks. produktionsudvikling, forbedring af arbejdsmiljøet eller til kulturelle aktiviteter.

I alle lokalområder og kommuner vælges ved almindelig valg lokal- og kommuneråd for en begrænset periode. Inden for rammer og normer, fastsat af Folketinget, skal lokal- og kommunerådene sørge for en rimelig standard på det sociale, uddannelsesmæssige, kulturelle område m.v., idet de tilskynder til, at opgaverne løses på direkte vis af arbejderrådene og frivillige sammenslutninger af mennesker. Med det formål at sprede magten og effektivt demokratisere indflydelsen i det socialistiske samfund, indføres et rotationsprincip gældende for alle ledende poster afpasset efter de enkelte organers valgperioder, arbejdsomfang og form.

III. SF's strategi. Den demokratiske vej til socialismen

Danmark er grundlæggende et kapitalistisk land, og som sådan gør der sig nogle almene træk gældende. Der eksisterer imidlertid også en række særlige vilkår for klassekampen, som enhver socialistisk strategi bør tage hensyn til: økonomiens og produktivkræfternes udviklingsniveau,

klassestrukturen, de internationale betingelser m.v.

Det er naturligt, at vi drager erfaringer - såvel positive som negative - af de revolutioner, der har fundet sted i lande, der har brudt med kapitalismen. Men det er afgørende og fundamentalt for SF's strategi, at hovedretningslinierne er udviklet på baggrund af de særlige samfundsmæssige betingelser, som gør sig gældende i Danmark som en del af de højtudviklede, vesteuropæiske industrisamfund.

III. 1. Særlige betingelser for SF's strategi

De samfundsmæssige betingelser, som adskiller sig afgørende fra de forudsætninger, der har ligget bag alle tidligere brud med kapitalismen, er følgende:

- En veludviklet kapitalistisk økonomi, der bygger på meget højtudviklede produktivkræfter. Dette skaber mulighed for en overgang til socialismen, hvor der umiddelbart kan ske en udvidet tilfredsstillelse af de materielle og kulturelle behov.
- En klassestruktur, der har udviklet sig sådan, at der udover den traditionelle arbejderklasse, som udgør en stor gruppe af befolkningen, er fremvokset store grupper af nye lønarbejdere, hvoraf hovedparten må betragtes som arbejderklassens umiddelbare alliancepartnere.
- Det borgerlige demokrati har rodfastede traditioner. Dette hænger ikke mindst sammen med, at arbejderbevægelsen har tilkæmpet sig en lang række demokratiske rettigheder, som er blevet en bestanddel af dette demokrati: almen stemmeret, forsamlings-, organisations- og ytringsfrihed.
- Arbejderbevægelsens højrefløj støttes af det overvejende flertal i arbejderklassen — dette kommer til udtryk såvel ved valg til parlamentariske forsamlinger som ved valg i faglige organisationer. Det skyldes bl.a. at reformismen har kunnet udnytte den kapitalistiske vækst til at tilfredsstille en række af arbejdernes umiddelbare materielle behov.
- Den statslige struktur er præget af Socialdemokratiets afgørende betydning igennem det sidste århundrede, hvilket har medført en stor offentlig sektor med et udbygget socialt serviceniveau og en stærk statslig indblanding på alle samfundslivets områder og i det private liv.

III.2. De internationale betingelser

Med sin integration i den kapitalistiske verden - økonomisk, politisk og militært - er Danmark yderst følsom overfor omverdenens reaktioner på socialistiske ændringer. Ganske vist er de internationale styrkeforhold således, at åbenlyse militære interventioner fra imperialistiske magters side er blevet sjældnere i vor verdensdel, men totalt udelukkes kan de næppe. Både Grækenland og Portugal kan vidne om, hvordan åben intervention kan erstattes af en mere skjult. Det er under alle omstændigheder givet, at en dansk udvikling, som rammer den internationale kapital og de stater,

som beskytter den, vil blive mødt med modforholdsregler, i det mindste af økonomisk og politisk karakter. Om ikke andet, så følger dette klart af det danske medlemskab af EF, og i nogen grad også af medlemskabet af OECD og IMF.

Derfor kan en socialistisk samfundsomvæltning ikke fuldføres, fastholdes og videreudvikles som noget isoleret i Danmark.

Men det må på ingen måde afholde de socialistiske kræfter fra at iværksætte en socialistisk omformningsproces.

For det første kan lønarbejderne komme et langt stykke med forberedelsesprocessen og reformerne, før de internationale vanskeligheder tårner sig op. Måske længere end vi i dag forestiller os – det afhænger dels af de almene internationale styrkeforhold, dels af udviklingen i øvrigt i Europa og den tredje verden.

For det andet kan og skal de socialistiske kræfter i Danmark selv være med til at præge de internationale betingelser, så de bliver så gunstige som muligt. Det tilsiger os at føre en forstærket kamp mod EF som en hovedbastion for storkapitalen, mod NATO, blokdeling og kaprustning, imperialistisk dominans og overherredømme. Og vi må gøre alt for at fremme samarbejdet på tværs af grænserne mellem de faglige organisationer, arbejderpartierne og alle socialistiske kræfter. Ligeledes må vi seriøst undersøge de begrænsede, men helt reelle alternative muligheder, der ligger i det nordiske samarbejde og i indsatsen indenfor FN-systemet.

For det tredje er Vesteuropa, hvad klassekampen angår, som en serie tæt forbundne kar. EF vil fylde disse kar med et reaktionært indhold – derfor er vi imod EF som international konstruktion. Men heroverfor står, at et socialistisk gennembrud i et vesteuropæisk land hurtigt kan smitte af på de andre, trods EF. Hvis arbejderbevægelserne i alle disse lande presser på, kan det meget vel komme til gennembrud i flere på nogenlunde samme tidspunkt, og det kan på ingen måde udelukkes, at Danmark bliver et af dem. Det afhænger netop af de socialistiske kræfters indsats herhjemme. Gang på gang har Europa oplevet omvæltninger, der havde deres udspring i et enkelt eller nogle enkelte lande, og som løb som en steppebrand hen over verdensdelen som helhed. Det kan ikke udelukkes, at en sådan udvikling vil tage sin begyndelse i Danmark på grund af det store sammenfald af krisemodsætninger.

Derfor er presset i det enkelte land en del af det samlede pres, som lønarbejderne i hele Vesteuropa må udøve - under gensidig inspiration fra land til land. Sådan er ægte socialistisk internationalisme: hver enkelt lands lønarbejder kæmper på sin egen måde for socialisme i sit eget land, og i det store mønster hjælper de uundgåeligt hinanden.

III.3. SF vil en socialistisk og demokratisk revolution

Hovedformålet for SF's strategi er en socialistisk og demokratisk samfundsomvæltning, hvor arbejderklassen og dens allierede afskaffer den kapitalistiske udbytning og tiltager sig den politiske og sociale magt i samfundet.

Dette indebærer, at de vigtigste produktionsmidler overgår til samfundsmæssig fællesejede, og at den borgerlige stat erstattes af en ny demokratisk statsmagt, der fuldt og helt kontrolleres af det altovervejende befolkningsflertal.

En socialistisk revolution forudsætter, at kapitalismen er afgørende svækket - politisk, ideologisk og socialt. Men skal denne krise afløses af en socialistisk samfundsomvæltning, må arbejderklassen og dens allierede i en

periode forud have opbygget nogle magtpositioner, der afgørende truer borgerskabets dominerende stilling i klassekampen:

Det egentlige socialistiske magtopgør vil altså være et resultat af en række skærpede kampe mellem lønarbejderne og borgerskabet. Disse kampe vil i omfang og dybde være tiltagende i takt med, at folkeflertallet gennemfører reformer, som antaster borgerskabets magtpositioner.

Disse systemangribende reformer vil med sikkerhed blive mødt af borgerskabets aktive og forbitrede modstand, fordi de er en trussel både mod det kapitalistiske systems logik og mod borgerskabets position som samfundets herskende klasse. Ethvert modangreb fra borgerskabets side må nødvendigvis besvares med nye politiske fremstød af arbejderklassen og folkeflertallet. Det egentlige revolutionære magtopgør vil altså ikke komme som et lyn fra en klar himmel efter en lang gnidningsfri udvikling. - Magtopgøret vil tværtimod udgøre afslutningen på en periode med stadig skærpede klassekampe, hvorigennem arbejderklassen og det øvrige befolkningsflertal indser nødvendigheden af det endelige revolutionære brud med kapitalismen - samt erhverver sig den indsigt og de erfaringer, som er nødvendige for at kunne besejre kapitalismen og påbegynde opbygningen af et nyt socialistisk og demokratisk samfund. De mere specielle og grundlæggende principper i denne demokratiske vej til socialismen beskrives i det følgende.

Folkeligt flertal

En helt afgørende forudsætning for gennemførelsen af en socialistisk revolution er en aktiv tilslutning fra et altovervejende folkeflertal.

En sådan flertalsbeslutning er også en simpel nødvendighed for at bryde borgerskabets magtposition, som i sidste instans er baseret på ejendomsretten til produktionsmidlerne, kontrollen over statsapparatet, samt støttepunkter i internationale, kapitalistiske magtcentre som EF og NATO.

De socialistiske kræfters vigtigste redskab i opgøret med disse stærke magtpositioner er det aktive folkeflertals politiske bevidsthed og dets vilje til at tiltage sig magten over samfundsudviklingen. Uden befolkningsflertallets direkte deltagelse i opgøret med den hidtidige samfundsstruktur kan revolutionen ikke føres til sejr.

Udvidelse af de demokratiske rettigheder

Den revolutionære proces vil betyde en stadig udvidelse og virkeliggørelse af de demokratiske rettigheder for befolkningen, såvel lokalt som på landsplan. Folket kan netop kun udøve den politiske magt efter en kraftig udvidelse af de demokratiske rettigheder, og det er vigtigt, at denne udvidelse ikke først finder sted i en senere fase af den socialistiske samfundsudvikling. Tværtimod er det et ufravigeligt princip, at der også under selve den revolutionære proces vil være tale om en bestandig udvidelse af befolkningsflertallets rettigheder og indflydelse.

Udvidelsen af de demokratiske rettigheder nødvendiggør en afskaffelse af borgerskabets klassebestemte særrettigheder, som udspringer af besiddelsen af ejendomsret til produktionsmidlerne.

De forfatningsmæssige frihedsrettigheder

På det *politiske* plan kan grundlovens bestemmelser om de demokratiske rettigheder være et værn (om end naturligvis ikke det eneste) for de socialistiske kræfter, såfremt de ærligt gør demokratisk flertalsbeslutning

til en ufravigelig betingelse for overgang til socialisme - og for SF er dette en ufravigelig betingelse. Et flertal for socialisme i befolkningen vil naturligt afspejle sig i et socialistisk flertal i Folketinget. Hvis det undervejs - via stemmesedlen - viser sig, at flertallet skifter opfattelse, og flertallet går tabt, vil det være udtryk for, at den socialistiske bevægelse ikke har den nødvendige styrke, og den må uden forbehold respektere dette meningsskifte.

Svaret må være en forstærket indsats på alle samfundslivets områder for at genvinde befolkningsflertallet for en socialistisk politik.

Der er al mulig grund til at være forberedt på at forsvare de grundlovsfæstede demokratiske rettigheder mod angreb fra borgerskabets side. Men et socialistisk flertal må aldrig kunne misbruges til på samme måde som et borgerligt flertal at forsvare grundlovens bestemmelser om den private kapitals ret til at udnytte lønarbejderne. I en overgang, hvor et socialistisk flertal fungerer under en borgerlig grundlov, kan svarer på f.eks. fabriksbesættelser ikke være borgerlig polititvang, men tværtimod en udnyttelse af det socialistiske flertals styrke til hurtigst muligt at ændre grundlovens bestemmelser om den private ejendomsret.

En bred basisbevægelse

En socialistisk revolution er ikke mulig ad rent parlamentarisk vej. Helt afgørende er den folkelige aktivitet og den udbredte vilje til i praksis at bryde med borgerskabets magt som herskende klasse med henblik på at etablere et socialistisk demokrati.

Dette kræver først og fremmest en mangfoldighed af aktiviteter i samfundets basis - på arbejdspladser, i boligkvarterer og på uddannelsessteder. Kun en sådan bredt udfoldet basisbevægelse kan afgørende sikre folkeflertallet indflydelse på egen situation og reelt beskære borgerskabets manøvre muligheder.

En sådan bevidsthed og aktivitet hos det store befolkningsflertal vil naturligt afspejle sig i et socialistisk flertal i Folketinget. Dette flertal skal udnyttes til at understøtte og inspirere den folkelige bevægelse for socialismen.

SF anser det for muligt og ønskeligt, at det parlamentariske system bevares såvel under som efter den revolutionære proces, og at der finder en sammenfletning sted af de nye folkelige magtorganer og det traditionelle parlamentariske system.

Dannelse af folkemagtsorganer

Den brede basisbevægelse må bane vej for dannelsen af nye, demokratiske folkemagtsorganer, som er uafhængige af den borgerlige stat. Disse folkemagtsorganer - virksomhedsråds, beboerråd m.v. - kan først endeligt etableres og tiltage sig den afgørende indflydelse under helte andre politiske styrkeforhold. De vil imidlertid spille en helt afgørende rolle under selve den revolutionære proces.

Endvidere vil folkemagtsorganerne udgøre et vigtigt kim til den nye socialistiske og demokratiske statsmagt, som skal erstatte den borgerlige stat.

Kamp mod den borgerlige stat

Det er de socialistiske kræfters mål at nedbryde den borgerlige statsmagt og at etablere en ny demokratisk og socialistisk stat.

Men allerede inden det egentlige magtoprør må der iværksættes omfattende demokratiseringsbestræbelser i forhold til det eksisterende statsapparat. Ansvar og opgaver må uddelegeres til masseorganisationer og lokale organer, som har den direkte berøring med problemerne. Endvidere må der iværksættes foranstaltninger med henblik på at svække undertrykkende funktioner, ikke mindst med hensyn til militær, politi og retsvæsen.

Under det egentlige magtoprør vil der ske en endelig uddelegering af opgaver til demokratisk valgte virksomhedsråd og lokalråd af forskellig karakter, og der igangsættes en fuldstændig omorganisering af alle tilbageblevne, centrale instanser, som underlægges fuld folkelig kontrol.

En fredelig revolution

SF tilstræber en fredelig revolution. Den revolutionære bevægelse har ingen interesse i, at klassekampen antager militære former. Dens vigtigste magtmiddel er den politiske bevidsthed og praksis - ikke den militære organisation. Men al historisk erfaring tilsiger os, at borgerskabet i en truet situation om muligt vil sætte alle demokratiske rettigheder ud af spil og benytte sig af militær vold for at undertrykke befolkningsflertallet. Det eneste som kan forhindre en sådan udvikling er, at de socialistiske kræfter har opbygget så stærke magtpositioner, at borgerskabet på forhånd anser en militær indgriben for dømt til at slå fejl.

Derfor: i jo højere grad den revolutionære bevægelse på forhånd politisk og organisatorisk har taget højde for et militært modangreb, desto mindre er risikoen for, at det kommer.

III.4. Strategiske hovedopgaver

Hvad angår selve vejen til socialismen vil vi skelne mellem tre etaper, som de socialistiske kræfter må sigte efter.

Den første etape tager udgangspunkt i den nuværende situation, hvor den aktuelle opgave er at bekæmpe højredrejningen, med henblik på at styrke venstreorienteringen i arbejderbevægelsen.

Den anden etape er en realitet, når der er tale om et reelt arbejderflertal. Et sådant arbejderflertal, som nødvendigvis også må komme til udtryk parlamentarisk, forudsætter at venstreorienteringen har fået et godt tag i arbejderbevægelsen, og at der er udviklet en stærk basisbevægelse.

Den tredje etape er tilstede, når de socialistiske kræfter anerkendes som den fremdrivende styrke i arbejderbevægelsen. De socialistiske kræfter må tage del i regeringsmagten og på afgørende punkter præge regeringens politik. Med den tredje etape er der tale om en politik, der vidtgående angriber kapitalens magtpositioner. Der vil derfor også være tale om en begyndende virkeliggørelse af den egentlige overgang til socialisme. Som et væsentligt led i kampen for at virkeliggøre de strategiske målsætninger under etaperne, må der bestandigt arbejdes på at løse følgende tre strategiske hovedopgaver.

Skabelse af en historisk blok

Der må etableres en socialistisk alliancepolitik, der forener og samler det store befolkningsflertal omkring en samfundsforandrende politik. Denne historiske, sociale blok må først og fremmest bestå af den traditionelle arbejderklasse og de dele af de nye lønarbejdergrupper, som er beskæftigede indenfor social-, sundheds- og undervisningssektoren. Men

udover de faglige aspekter skal den socialistiske alliancepolitik forene de mange tendenser, som den antikapitalistiske bevægelse deler sig op i. Alliancepolitikken må søge at samarbejde kampen mellem fagbevægelse, kvindebevægelse, boligbevægelse, miljøbevægelse m.v. Der må ske en styrkelse af samarbejdet mellem disse bevægelser såvel lokalt som på landsplan.

Svækkelse af reformismen

Der må ske en kraftig svækkelse af den reformistiske klassesamarbejdslinie i arbejderklassen. Svækkelsen må ske til fordel for en styrkelse af de socialistiske kræfter. Men at nedbryde klassesamarbejdsideologiens dominans i arbejderbevægelsen er en vanskelig opgave - reformismen har lange og rodfæstede traditioner. Det nytter derfor ikke, at de socialistiske kræfter begrænser sig til ideologiske proklamationer mod klassesamarbejdslinien. Tværtimod er det nødvendigt, at venstrefløjen fremlægger en troværdig, alternativ politik, som konkret viser brede dele af befolkningen, at Socialdemokratiet ikke formår at varetage deres umiddelbare sociale og økonomiske interesser, endsige deres langsigtede, fordi partiet ikke er villige til at bryde med klassesamarbejdet og føre en offensiv politik.

Selv om det er nødvendigt at svække reformismen, må og kan Socialdemokratiet ikke betragtes som hovedfjenden. Tværtimod må de socialistiske kræfter opfordre den samlede arbejderbevægelse til at gå sammen på et konkret aktionsenhedsgrundlag, der vender sig mod den borgerlige krisepolitik. Et sådant enhedsgrundlag må baseres på en række politiske krav, som ved deres gennemførelse vil betyde en klar forbedring af den almindelige befolknings levevilkår. Kritikken af Socialdemokratiet må sættes ind i det omfang, partiet ikke er villig til at støtte et sådant politisk enhedsgrundlag. Det er opgaven at påvise, at kun et brud med klassesamarbejdet er foreneligt med en konsekvent varetagelse af arbejderklassens interesser.

En socialistisk reformpolitik

Der må skabes en sammenhængende socialistisk reformpolitik. Denne politik må anvise klare løsninger på arbejderklassens og folkeflertallets øjeblikkelige problemer, og fremstå som et markant alternativ til den reformistiske og borgerlige krisepolitik.

Det overordnede formål med reformpolitikken er at styrke arbejderklassen og dens allierede politisk og ideologisk. For at tjene dette formål, må reformpolitikken opfylde følgende krav:

- Den må påvise, at der findes et realistisk alternativ til den førte politik, og at dette kan gennemføres, hvis den fornødne styrke sættes bag. Herigennem brydes myten om, at den førte politik er »saglig nødvendig«, og det påvises, at den tværtimod bygger på politiske og klasse-mæssige interesser.
- Den skal nøje forbindes med de aktuelle spørgsmål og kampe, så den angiver løsninger på de problemer, som opleves som grundlæggende i befolkningen.
- Den skal skabe sammenhæng mellem forskellige bevægelser krav og de enkelte delkampe, så disse får et samlet perspektiv.

- De aktuelle kampe skal gennem reformpolitikken gives perspektiv i kraft af fremsættelsen af offensive krav, som viser mulighederne i en styrkelse af de socialistiske kræfter og den folkelige aktivitet.

Den socialistiske reformpolitik skal udformes, så den henvender sig til hele arbejderklassen og ikke kun til en faglig og politisk avantgarde. Den må endvidere kombineres med anvisninger på, hvordan kravene kan kæmpes igennem.

For at konkretisere ovennævnte strategiske hovedopgaver, må de indbygges i en tidsrækkefølge. Dette vil blive gjort i det følgende.

III.5. Tre etaper på en demokratisk vej til socialismen

Første etape: Bekæmpelse af højredrejningen

Den første etape er den nuværende, hvor vi skal bekæmpe socialdemokratiske højreskred, idet vi ikke fraviger princippet om »saglig indsats«. Samtidig skal vi opmuntre reformgrupperingerne i Socialdemokratiet, men uden at vi bilder os selv og andre ind, at de har et egentligt socialistisk perspektiv.

Vi skal bekæmpe indkomstpolitikken og samtidig fremme alle tendenser til fagbevægelsens selvstændiggørelse uden at gå på kompromis i de principielle spørgsmål om demokratisk struktur, fagretsligt system og indkomstpolitik. Vi skal styrke den folkelige demokratiske selvvirksomhed og selvorganisering uden omklamring, men også med bevarelse af evnen til at skelne mellem progressivt og reaktionært. Fremme kampen mod dansk underordning under EF og NATO og for en større dansk selvstændighed i udenrigspolitikken. Bekæmpe militarismen på alle måder og styrke forsvaret for de demokratiske rettigheder og retssikkerheden. Vi skal kæmpe for stadig større ligestilling mellem kønnene. Vi skal udvikle og udbygge konkrete og realistiske alternativer til den førte politik (dvs. reformprogrammer, der vel holder sig indenfor de givne rammer, men som sigter på demokratisk og social retfærdighed). Udbrede kendskabet til systemgennembrydende reformprogrammer, især vort forslag om virksomhedsdemokrati. Vi støtter alternative eksperimenter vedrørende produktions- og livsformer.

Anden etape: Et arbejderflertal med stærkt venstreorienteret indslag Den første etape kan blive ret langvarig, afhængig af de socialistiske kræfters evne til at skabe de folkelige forudsætninger for et socialistisk gennembrud.

Betingelsen for at gå over til den anden etape er imidlertid under alle omstændigheder, at der folkeligt - og dermed også parlamentarisk - er skabt et flertal for arbejderpartierne.

Men der er to slags arbejderflertal. Et parlamentarisk flertal af arbejderpartierne betyder ikke automatisk, at det er muligt at indlede en anden etape. Der kan blot være tale om et »vælgerlune«, en slags tilfældighed. I så fald er der i virkeligheden blot tale om, at første etape

fortsætter under nogle mere gunstige betingelser for de socialistiske kræfter.

Vi skal stile efter et arbejder flertal, der er godt forberedt, dvs. at venstreorienteringen må have fået et stærkt tag i arbejderbevægelsen, at der må være udviklet en stærk basisbevægelse, og at venstrefløjen må være bredt styrket - specielt dens demokratisk-socialistiske del.

Det er *kun* et sådant arbejderflertal, der er i stand til at indlede den anden etape på den demokratiske vej til socialismen. Et sådant arbejderflertal må gennemføre reformer, der sikrer social retfærdighed og demokratiske rettigheder. Men samtidig må der skabes forståelse for, at det er nødvendigt at komme videre. Det skal ske ved at støtte og opmuntre den folkelige selvvirksomhed og ved at foreslå og udarbejde videregående skridt samt agitere for dem. Det er en afgørende forudsætning for denne etape, at der finder et reelt - men ikke nødvendigvis formelt - brud sted med styringen fra EF og NATO. Danmarks udenrigshandel og økonomi må styres ud fra vore egne interesser. Der må have fundet et brud med militarismen sted, og en nedrustning må være i gang. Hertil kommer en forstærket kamp mod EF, NATO og militarismen.

Indholdet i reformpolitikken vil være et skridt, der holder sig indenfor det beståendes rammer, men som samtidig går til kanten af dem og peger ud over dem. Som eksempler kan nævnes en alternativ økonomisk politik, som, idet den sikrer både beskæftigelse og betalingsbalance, stiller kvalitative krav til produktionen, iværksætter valuta- og ressourcebesparende arbejder, forbedrer de offentlige tjenesteydelser, en boligreform med ægte socialt sigte, en skattereform, der bygger på en socialt retfærdig byrdefordeling og rammer kapitalgevinsterne, reformer til sikring af ressourcer samt arbejds- og naturmiljø, reformer der tager hul på indførelse af virksomhedsdemokrati, reformer der sikrer, at der overalt i lovgivningen tages familiepolitiske hensyn, og at børns rettigheder sikres. Alt i alt en politik, der går på tværs af kapitalens logik. Det er en reformpolitik, der vil være i klar modstrid med Rom-traktaten og det EF, vi kender i dag. Under anden etape vil regering og folketing sandsynligvis komme i stærke modsætninger til EF-systemet.

Inden for statsapparatet må der straks gøres en indsats for decentralisering og demokratisering. De centraliserede strukturer må reduceres og brugerne må have langt større indflydelse. Der må tages skridt til at bringe ordensmagten under folkelig kontrol, og kampen mod militær og NATO må give mærkbare resultater. Ytringsfriheden må sikres fuldt ud, og enhver lovgivning, der udhuler retssikkerheden, eller som begrænser lønarbejdernes faglige selvstændighed, må ophæves.

Det er meget vigtigt, at denne etape gennemføres således, at der hele tiden er bred folkelig opbakning bag reformpolitikken. Dette gælder så meget desto mere, som *man ikke kan forvente, at kapitalmagten vil se passivt til*. Derfor bliver det en central opgave at reducere udlandsgæld og betalingsbalanceunderskud - ellers vil det være umuligt at forsvare sig mod økonomisk pression udefra. Der kan også forventes indenlandske trusler om kapitalflugt, og det vil derfor være nødvendigt at gribe ind herimod både med lovgivning og direkte folkelig kontrol, f.eks. ved hjælp af fagbevægelsen.

Det bør derfor overvejes, om SF i denne tape skal deltage i regering. Fordelen er, at det giver mulighed for at præge udviklingen mere direkte fra begyndelsen og bedre mulighed for at sikre indgreb i tide. Ulempen er, at det kan vanskeliggøre arbejdet med at forstærke det folkelige pres for en videregående udvikling. Den endelige beslutning må afhænge af partiets indflydelse blandt lønarbejderne og graden af disses opbakning.

Tredje etape: På vej til et brud med kapitalismen

Selv om anden etape kan tage længere tid end ønskeligt — fordi tempoet ikke må være hurtigere end accepteret af folkeflertallet — har udviklingen sin egen logik. Borgerskabets modstand mod reformerne vil i sidste ende demonstrere behovet for at gå videre og sætte tempoet op, hvis det vundne blot skal bevares.

Dermed formes forudsætningerne for overgang til den tredje etape, der forbereder og foregriber et egentligt brud med kapitalismen. Disse forudsætninger er, at folkeflertallet selv føler, at det er i færd med at gøre store fremskridt, at der lægges fremskridtene alvorlige hindringer i vejen, men at disse fremskridt også er værd at kæmpe for. Det er selvsagt også en forudsætning for overgang til tredje etape, at der forinden er skabt en sådan tillid til de socialistiske kræfter, at disse anerkendes som den fremadbevægende styrke i arbejderbevægelsen og størstedelen af folket.

I den tredje etape får virksomhedsdemokratiet for alvor interesse som en realistisk reform *i sin helhed*, selv om der bør og kan tages hul på reformen forinden. De øvrige reformer må tage fat på erhvervslivet ejendomsforhold, de økonomiske centre (herunder for forholdet til kapitalens bevægelighed og de multinationale selskaber). Det vil være en uafviselig nødvendighed med en samfundsovertagelse (nationalisering) af banker og andre økonomiske nøglepositioner som store erhvervsforetagender, samt alle former for energiforsyning. Hvis det ikke er sket forinden, står en alliancefri udenrigspolitik, brud med NATO- og EF-underordning og alvorlige indgreb mod militarismen på dagsordenen.

Disse skridt er kun tænkelige og gennemførlige, såfremt de socialistiske kræfter i denne etape deltager i regering på afgørende poster og markant præger dens program samt sikrer dets gennemførelse.

De er også kun gennemførlige, hvis de ledsages af en omfattende folkelig aktivitet på arbejdspladser, uddannelsessteder, i boligkvarterer, fra fagbevægelsens og de folkelige bevægelses side. En aktivitet, der indebærer decentralisering, demokratisering og skabelse af lokale magtorganer i lønarbejdernes interesse.

For der er her tale om skidt, der vil medføre endnu mere forbitret modstand fra kapitalmagts side. Modstanden kan antage mangfoldige former: forstærkede forsøg på kapitalflugt, »strejke« fra de privilegerede lags side, økonomisk sabotage af forskellig art, udvandring af eksperter, udenlandske foranstaltninger i form af handelsboykot, intriger fra udenlandske efterretningstjenester. Man må se i øjnene, at intet af dette er særlig usandsynligt.

Ikke helt så sandsynligt er direkte væbnet modstand og forsøg på at sætte forfatningen ud af spillet, eller en væbnet udenlandsk intervention.

Under alle omstændigheder kan vi være sikre på udenlandske reaktioner, og selv om vi på forhånd ikke kan kende deres nøjagtige form, må vi være forberedte på dem.

Med den tredje etape er der tale om en begyndende virkeliggørelse af en egentlig overgang til socialisme.

Hvornår og hvordan den tredje etape i den revolutionære proces antager denne karakter lader sig ikke forudsige. Til gengæld er det både muligt og nødvendigt - som her - at udarbejde en strategi for den *modnings- og forberedelsesproces*, der kan skabe forudsætningerne for den egentlige overgang til socialisme.

Det er også muligt at fastslå, at selve overgangen må være kendetegnet af et åbent brud med den kapitalistiske samfundsstruktur og det borgerlige demokrati. For det socialistiske demokrati er helt anderledes fuldstændigt og konsekvent. Den dag, da alle reelt tager del i samfundets ledelse - virksomhedens og lokalsamfundets indbefattet - og er medbestemmende om alle anliggender, også de økonomiske, ressourcemæssige osv. - den

dag er demokratiet blevet socialistisk.

Overgangsperioden vil således være en selvforstærkende proces, der mere og mere tager form afbrud, bl.a. ved gennemførelsen af en socialistisk grundlov, der afskaffer retten til udbytning, bevarer og udbygger de demokratiske rettigheder, sikrer ligestilling mellem kønnene, sikrer menneskenes ret til medbestemmelse overalt over egne anliggender og folkets ret til at råde over hele samfundsproduktet.

III.6. Socialistisk Folkepartis rolle og organisation

I virkeliggørelsen af den demokratiske vej til socialismen er Socialistisk Folkeparti et nødvendigt redskab for lønarbejderne, for uden organiseret optræden opnås socialismen ikke. SF skal ikke lede lønarbejderne, men derimod fungere i et samspil mellem parti og klasse (arbejderklassen og de nye lønarbejdergrupper), hvor snart den ene, snart den anden part tager initiativet. Det er partiets opgave at indsamle erfaringer fra klassekampen, analysere disse erfaringer og opsummere dem til en samlet teori, der kan anvendes som et middel i kampen. Derudover må partiet og dets medlemmer deltage aktivt i den konkrete klassekamp, idet man samtidig opmuntrer og støtter selvstændige aktiviteter blandt lønarbejderne.

Vi vil i hele arbejderbevægelsen arbejde for enhed - lønarbejdernes enhed har altid været og vil fortsat være en hjørnesten i vor politiske kamp. I kampen mod det kapitalistiske samfund må lønarbejderne forene deres kræfter.

Dette betyder ikke, at man skal skjule de ideologiske og strategiske modsætninger, som findes. For os er den åbne dialog ikke i modstrid med aktionsenheden, men det er en forudsætning for enheden, at ingen søger at presse sine synspunkter igennem. Alle skal have vilje til den åbne dialog, hvis formål er en stadig udvidelse af aktionsenheden. Skjules modsætningerne og dæmpes dialogen, bliver det enhed på et falsk grundlag.

SF ønsker således ikke at tage patent på at være lønarbejdernes eneste repræsentanter. Blandt lønarbejderne er der flere strømninger, og vi anser det for naturligt, at disse strømninger kommer organisatorisk til udtryk ved flere partier. Sådan har det været i årtier, og sådan vil det sandsynligvis fortsætte med at være. Vi anser det ikke for sandsynligt, at flere modsætninger mellem lønarbejdere indbyrdes og deres politiske partier overvindes indenfor en overskuelig fremtid.

SF og bevægelserne

I løbet af 70'erne er der i mange europæiske lande, heriblandt Danmark, opstået en lang række bevægelser, der i langt højere grad end de etablerede politiske partier, har formålet at aktivisere store befolkningsgrupper, først og fremmest omkring miljø- og teknologispørgsmål. Mange menneskers følelse af umyndiggørelse og afmagt overfor en udvikling, der først og fremmest var dikteret af hensyn til det private erhvervslivs frie og hæmningsløse udfoldelse, har ført til skabelsen af disse bevægelser. I Danmark har især NOAH, OOA og OVE formålet at aktivisere store befolkningsgrupper i arbejdet med problemer omkring henholdsvis forurening og energiteknologi. Det gælder for disse bevægelser, at de ikke blot protesterer mod en udvikling, der truer med at ødelægge os selv og vore omgivelser, men i stadig større omfang også opstiller alternativer til denne udvikling, der kan sikre, at det bliver muligt at demokratisere beslutningsprocesserne. Disse bevægelser har allerede længe udført et

energisk, kritisk og konstruktivt arbejde, bl.a. et omfattende forsknings- og udgiverarbejde, som også i Danmark har inspireret til mere institutionaliseret forskningsarbejde. Dermed har de i høj grad tvunget magthaverne til at argumentere for deres politik, og trods megen modstand har bevægelsernes indirekte indflydelse på udformningen af en energi- og miljøpolitik være afgørende.

Beboerbevægelsen og forbrugerbevægelsen er andre eksempler på en mobilisering af store befolkningsgrupper, der kræver større indflydelse på deres egen livssituation, end den officielle bolig- og forbrugerpolitik har givet dem.

Det er karakteristisk for alle disse bevægelser, at de siger nej til den hierarkiske opbygning, der præger alle etablerede organisationer, og fastholder en såkaldt flad struktur for at understrege deres ønske om en demokratisering af den offentlige debat. Det gælder også for bevægelserne, at de ikke ønsker at engagere sig i partipolitik i erkendelse af, at de så ville miste deres egentlige karakter af brede basisbevægelser.

Det er naturligt og nødvendigt for et demokratisk socialistisk parti som SF at samarbejde med den progressive del af disse bevægelser. Samarbejde betyder ikke politisk omklamring eller ukritisk accept, men konstruktivt medarbejde og gensidig inspiration. En lang række medlemmer af SF er allerede aktive i disse bevægelser og kanaliserer idéer fra bevægelserne ind i partiet. SF skal naturligvis ikke udsende bindende instrukser til eller dirigere med de partimedlemmer, der deltager i bevægelserne, men vi skal opfordre vore medlemmer til at deltage aktivt i bevægelsernes arbejde, og for at styrke og udbygge forbindelsen mellem parti og bevægelse vil vi i partiet f.eks. afholde fællesmøder for SF'ere i de forskellige bevægelser, hvor erfaringer og idéer kan udveksles og debatteres. På længere sigt vil det være partiets og det vil også sige enkeltmedlemmernes opgave at gøre bevægelsernes progressive kamp til en integreret del af arbejderbevægelsens *politiske* kamp.

Partiets organisation

Hvis SF skal være et egnet instrument for lønarbejderne i kampen for socialismen, for kvindernes kamp for ligestilling og for de mange medlemmer, der arbejder i bevægelserne, må det udvikle en effektiv og forpligtende arbejdsstil, på samme tid som det må have brede berøringsflader og et udviklet partidemokrati. Men det må aldrig glemme, at det er et instrument — og ikke et mål i sig selv.

En forpligtende arbejdsstil betyder, at partiet (her og nu) tager del i kampen for forbedringer af den brede befolknings leveforhold og altid udtrykker en klar stillingtagen i klassekampen.

Samtidig er det væsentligt, at partiet er åbent for en virkelig fri meningsbrydning og bred medlemstilgang, således at partiet ikke forstener i bureaukrati og sekterisme.

Derfor er det vigtigt, at SF ikke har besværlige kriterier for at blive optaget. Det vigtigste er, at man er enig med partiet i dets principielle grundlag og hovedlinierne i dets politik. Derimod stiller vi ikke krav om aktivitetspligt og forudgående skoling i marxistisk teori og politik - vi anser den politiske interesse for at være den bedste drivkraft. Men jo flere der er aktive og velskolede, desto bedre fungerer partiet.

Vi er af den overbevisning, at i det omfang medlemmerne ønsker at være aktive og skole sig, ja så vil de også gøre det. Derfor lægger vi vægt på, at partiet tilbyder og tilskynder sine medlemmer til aktiviteter, der ligger i forlængelse af deres interesser, ligesom der overalt tilbydes skoling i marxistisk teori og socialistisk politik. Vor grundholdning er den, at partiet

står stærkere som socialistisk redskab i klassekampen, desto flere der er aktive og skolede. Derfor opmuntrer vi til aktivitet og skoling; kønskvoteringsreglen skal specielt sikre kvinders deltagelse i partiets organer.

For at klare disse opgaver og for at sikre en samlet fremtræden, må der udvikles et rimeligt stærkt organisationsapparat, der kan bistå partiforeninger og medlemmer i deres mangfoldige aktiviteter. For at sikre den nødvendige enhed i denne mangfoldighed må medlemmerne anerkende den demokratisk valgte hovedbestyrelses rolle som partiets ledelse. Til gengæld må hovedbestyrelsen nøje drage omsorg for, at hele partiet fungerer politisk og organisatorisk. Hovedbestyrelsen må sørge for, at de på landsmøderne fastlagte arbejdsplaner virkeliggøres og konstant have »fingeren på pulsen«, hvad angår partiets politiske og organisatoriske udvikling. Det betyder, at den må være udfarende, hvad angår politiske aktiviteter og debatter, og opstår der vanskeligheder i en partiforening eller amsorganisation, må hovedbestyrelsen straks sørge for, at de bringes ud af verden.

Den høje prioritering af den frie meningsbrydning betyder, at vi betragter det som en given sag, at partiets politik fastlægges på landsmøderne efter en fri debat i partiforeningerne. På landsmøderne samles repræsentanter for partiets grundorganisationer og diskuterer såvel den principielle som den mere konkrete linie for partiets arbejde. Den linie, som landsmødet har udarbejdet skal lægges til grund for det arbejde, som udføres af hovedbestyrelsen, partiets parlamentariske repræsentationer og alle andre partiorganer. Men intet medlem skal afskrive sig sine meninger, selv om et landsmøde har truffet en beslutning. Enhver har lov til i åbenhed og uden hindring af nogen art at arbejde for at vinde flertal for en anden linie på et kommende landsmøde.

Partiets repræsentanter i parlamentariske forsamlinger er forpligtede til at arbejde for partiets politik og til at holde partiets ledelse underrettet om denne virksomhed. Henstillinger fra landsmødet eller partiledelsen bør øve afgørende indflydelse på de parlamentariske repræsentanters stilling.

Det er vigtigt, at der i partiforeningerne udvikles et politisk og kulturelt frugtbart miljø, som virker dragende på de nye medlemmer, og som tilskynder til arbejdsglæde og aktivitet. Partiforeningerne skal have nær kontakt med de lokale problemer og kan kun pålægges de minimale fælles opgaver, der, efter demokratisk diskussion, fremgår af de årlige arbejdsprogrammer.

Det må fastholdes, at organisationens struktur ikke er givet en gang for alle. I takt med ændrede betingelser for klassekampen må partiet, som et redskab, også ændres for at gavne sagen mest muligt. Klassekampen skærpes, efterhånden som de socialistiske kræfter vinder frem og derfor anser vi det for vigtigt at have en slagkraftig partiorganisation. Men efterhånden som de socialistiske ideer for alvor opnår tilslutning, og øget demokratisering bliver en realitet, vil også de politiske partiers organisationer ændre sig. For Socialistisk Folkeparti er det endelige mål en nedbrydning af hierarkiske strukturer og dermed en øget demokratisering af magten.

IV. Handlingsprogram for 80'erne

I det ovenstående er beskrevet den mere overordnede strategiske ramme for SF's politik og aktivitet. I dette afsnit »udfyldes« den ramme med en række mere konkrete anvisninger og målsætninger for SF's arbejde i 80'erne. Og det er så meningen, at disse skal yderligere konkretiseres gennem årlige arbejdsplaner og handlingsprogrammer på konkrete områ-

der.

Der er således i høj grad tale om anvisninger og målsætninger, som vi i den nuværende situation anser for væsentlige at tage fat på i 80'erne. Det er oplagt, at modsætningerne i det kapitalistiske samfund vil skabe nye og på nuværende tidspunkt ikke-kendte problemer, som vi må engagere os i og tage stilling til. Det er selvsagt umuligt at give en nøjagtig fremskrivning af udviklingen. Vi kan ikke regne med, at alle programpunkterne bliver virkeliggjort i 80'erne, men derfor er der så meget desto større grund til at starte på dem!

Vi har ikke villet nøjes med at give et bredt »ønskekatalog«, selv om dette også er vigtigt, men vi har ydermere bestræbt os på at angive *h vor, hvordan og med hvem* denne politik skal realiseres.

IV.1. International fred og sikkerhed

Ved indgangen til 80'erne er den internationale situation usikker. Den såkaldte »magtbalance« mellem USA og Sovjetunionen er højst ustabil, og da begge supermagter har afsat enorme summer på højtudviklede, præcise atomvåben, er en altødelæggende atomkrig ikke nogen usandsynlig mulighed.

Det må også tages i betragtning, at nord-syd-konflikten udgør en væsentlig krigsfare. Massehunger og kaos i ulandene kan tænde gnister, der med indblanding af supermagterne i øst og vest kan blive til en verdensomspændende, altudslettende brand.

Derfor må SF som et selvstændigt og anti-militaristisk parti i særlig grad ofre sin opmærksomhed på arbejdet for fred og sikkerhed. Dette gennem konkret fredsarbejde i Danmark og gennem skabelse af kontakter og samarbejde med fredskræfter i udlandet.

Danmarks medlemskab af FN bør være et væsentligt grundlag for dansk udenrigspolitik. FN er et forum for generelle nedrustningsforhandlinger og for forsøg på hindring af konflikters udbredelse. Alle bestræbelser af denne art bør have Danmarks støtte.

I de senere år, hvor u-landene er kommet til at spille en toneangivende rolle i FN's generalforsamling, er FN og dets forskellige særorganisationer mere og mere blevet forum for drøftelser af forholdet mellem i-lande og u-lande - mellem Nord og Syd. Hvor u-landene kan samles om at bryde den nuværende afhængighed, bør de have Danmarks støtte.

I dansk udenrigspolitik bør også det nordiske samarbejde spille en væsentlig rolle.

SF vil fortsætte sin kamp for et dansk brud med NATO og EF og vil konsekvent kæmpe imod en forsvarspolitik i EF-regi samt ansatserne til en fælles våbenproduktion mellem EF-landene. Indtil dette er opnået, vil vi satse på en udhuling af NATO-relationerne. De integrerede kommandosystemer skal ophæves, og målet er at få nedbrudt blokdannelserne og få Europa omdannet til et nedrustet, atomvåbenfrit område, baseret på gensidige garantier. Skridt i denne retning kan i første omgang gennemføres i enkelte zoner, f.eks. i Norden. Samtidig må Danmark spille en aktiv rolle i den internationale fredsforskning.

For et land med Danmarks beliggenhed vil dansk militær — hvis det skulle komme i en krigssituation, som uundgåeligt vil få karakter af atomkrig — ikke alene være totalt nytteløst som forsvarsmiddel, men også farligt. Af disse grunde ønsker vi reelle fremadskridende reduktioner af militæruddgifterne med henblik på en total afrustning af Danmark, og et dansk forsvar baseret på en krigsforebyggende udenrigspolitik.

Kampen for fred og sikkerhed foregår både på det parlamentariske og folkelige plan.

I Folketinget vil SF arbejde for ændringer i dansk udenrigspolitik og for et opgør med militær og militarisme. Men uden folkelig aktivitet omkring konkrete afsløringer af imperialismen, militarismen og NATO-bindingerne, kan det nødvendige flertal for folketingsbeslutninger ikke skabes.

Denne folkelige kamp må være bred og omfatte både socialistiske og progressive borgerlige kræfter, der arbejder for fred og sikkerhed. Således kan store dele af lønarbejderne, indbefattet mange socialdemokrater, vindes for denne kamp. Det er ikke mindst vigtigt at vinde fagbevægelsen for fredskampen, således, at militarismen bl.a. også kan bekæmpes gennem strejker, havneblokader o.l.

Foruden selvstændige aktiviteter kan SF gå aktivt ind i eksisterende og nye komiteer og bevægelser, der arbejder for fred og sikkerhed.

Kampen må føres på et absolut selvstændigt dansk grundlag — vi vil aldrig støtte en politik, blot fordi bestemte stormagter eller »ideologiske centre« går ind for den. Vor kamp mod blokpolitikken er ikke alene en kamp mod Atlantpagten, men også mod Warszawa-pagten. Vi udvikler kontakter til kritiske og antimilitaristiske kræfter i Warszawa-pagtlandene — såvel som til alle partier og lande, der arbejder mod blokpolitikken.

Et vigtigt område er agitationen mod den militaristiske ideologi. SF prioriterer denne agitation meget højt. Militæret er ikke bare et dødsensfarligt instrument, som kan bruges landene imellem. Det er også en potentiel trussel mod befolkningens sikkerhed og demokratiske rettigheder i tilfælde af intervention. Det fungerer som borgerskabets sidste værn for de eksisterende magtforhold, og erfaringer fra andre lande viser, at det kan blive benyttet som sådant i en tilspidset krisesituation. Afrustning og frigørelse fra den militære blokpolitik er nødvendige forudsætninger for en overgang til et socialistisk samfund. Derfor vil SF også til stadighed støtte militærnægterbevægelsen.

IV.2. En socialistisk u-landspolitik

SF's indsats på u-landsområdet må støtte de udbyttede landes modstand mod de kapitalistiske centres verdensherredømme og støtte demokratiske, socialistiske kræfter i hvert enkelt land i deres modstand mod undertrykkere og udbyttere.

Som redskaber for en sådan politik må anvendes et intensivt oplysningsarbejde overfor den danske befolkning, en parlamentarisk indsats for påvirkning af regeringens holdning, et konkret anti-imperialistisk arbejde og endelig et udstrakt internationalt solidarisk samarbejde.

Vi vil udvide samarbejdet med alle progressive kræfter, som vender sig imod ulighed i verden, som ønsker fredelig sameksistens mellem nationerne på et retfærdigt grundlag, og som vil gå ind for folkenes ret til at bestemme over deres egen skæbne.

Den *parlamentariske* indsats vil have til opgave at påvirke den danske regering til at støtte u-landenes modstand mod udbytning fra i-landene. Dette må ske i alle internationale organer, hvor Danmarks stemme bliver hørt, ikke mindst indenfor FN's rammer.

U-landsbistanden kan i al sin utilstrækkelighed være en hjælp til at igangsætte en positiv udvikling for u-landene, og u-landenes krav om øget udviklingsbistand må derfor støttes. U-landshjælpen må koncentreret om lande, der i praksis fører en udviklingsorienteret politik, der sigter mod udjævning af forskelle i levevilkår, mod økonomisk uafhængighed og mod frigørelse fra undertrykkelse. Det er også kun herved, man kan sikre, at u-

landsbistanden kommer i de rette hænder og ikke formøbles af korrupte regimer. Endvidere går SF ind for, at bistandens binding til dansk erhvervsliv undgås.

Som et foreløbigt mål indenfor det muliges rammer må det tilstræbes, at den danske statslige u-landsbistand inden 1990 forøges til 2% af bruttonationalproduktet. I den givne situation bør den danske hjælp fortsat ydes med ligelig deling mellem direkte bistand og bistand gennem internationale organisationer. Den praktiske politik må i forholdet til de enkelte u-lande solidarisere sig med de socialistiske bevægelser, der bekæmper undertrykkelse og udbytning udefra og fra lokale magthavere. Endvidere må der ydes støtte til den kamp, der i øvrigt foregår for kvinders ligeberettigelse og for etniske minoriteters overlevelse. Der må skabes kontakt til de progressive bevægelser, og hvor solidaritetsarbejde her i landet er tilvejebragt eller kan tilvejebringes på et bredt grundlag, må dette støttes. Solidarisk politik med u-landsbefolkningen indebærer kontakt med friheds-, kvinde-, beboerfreds-, miljø- og anti-multinationale bevægelser i u-landene. Vi må være med til at oprette et netværk, der er nødvendig for at forstå de virkelige forhold, bekæmpe militær- og elite-regimer og kapitalismens ødelæggelse i i- og u-land.

Det er nødvendigt at lytte til u-landenes krav. Vi må medvirke til selvstændig udvikling og frihed fra rentebyrden.

Deres situation er så forringet og nær sultegrænsen, at de ofte sætter livet som indsats for overlevelsesmuligheder for deres børn (som vi har set det i Sydafrika, Zimbabwe, Nicaragua) i kampen mod imperialismen, racisme og sexismen, som også er en del af vor kamp. Vi må standse våbeneksport fra Danmark.

Formålet med hele denne virksomhed er solidarisk at støtte kampen for et brud med den nuværende politiske og økonomiske verdensorden og mobilisere stadig større dele af den danske befolkning til kamp for principperne

- at bistanden og det øvrige samarbejde med udviklingslandene skal støtte de kræfter, som vil føre en samfundsforandrende reformpolitik til gavn for de fattige i disse lande,
- at en ny international arbejdsdeling må etableres, hvor u-landene ikke blot er leverandører af råvarer og billig arbejdskraft, men på lige fod får adgang til en deling af verdens goder,
- at det ulige bytteforhold mellem i-landene og u-landenes produkter må afskaffes, så der skabes en ligeværdig sameksistens,
- at i-landenes herredømme over handelspolitikken, pengepolitikken og teknologiresourcerne må brydes, så industri og landbrug kan udvikles i de fattige land,
- at de multinationale selskabers udsugning af u-landene gennem deres dominerende stilling i disse erhvervsliv må standses, ligesom det må sikres, at de multinationale selskaber ikke bruger investeringer i u-landene til at spille de forskellige landes arbejderklasser ud mod hinanden,
- at der må ske en bremsning af rovdriften på verdens ressourcer, der for størstedelens vedkommende befinder sig i u-landene,
- at u-landene må have rådighed over samtlige deres mineralressourcer og tilsvarende ressourcer og derudover have fornøden støtte i form af kapital og viden, så disse ressourcer kan udnyttes på rette måde,
- at u-landene får mulighed for at udvikle en teknologi, der i så høj grad som muligt bygges på deres egne forudsætninger,
- at den teknologi, i-landene stiller til u-landenes rådighed, *ikke* presser svagere befolkningsgrupper, eksempelvis kvinderne, ud af

de væsentlige funktioner, de hidtil har haft i mange u-landes produktionsliv, men tværtimod skaber mulighed for at opbygge egentlig demokratiske samfund, hvor ingen umyndiggøres eller undertrykkes af produktionsapparater.

En vigtig indsats i solidaritet med u-landene kan ydes i Danmark. Kampen mod *vort* spild og udplyndring af de ressourcer, der også tilhører u-landene, er også solidarisk u-landspolitik.

International solidaritet

SF vil fortsætte kontakten med og støtten til progressive faglige og politiske bevægelser og partier i såvel Vest som Øst samt den 3. verden.

Denne kontakt og støtte får sin konkrete udformning:

- gennem partimæssige relationer til beslægtede partier med det formål at udveksle synspunkter og erfaringer,
- gennem aktivitet indenfor komiteer og bevægelser, der arbejder for et opgør med undertrykkelsen af demokratiske rettigheder i Vest (f.eks. Berufsverbot), med undertrykkelsen af faglige og politiske rettigheder i Østeuropa, med den imperialistiske undertrykkelse i den 3. verden.

Politisk pression, oplysningsarbejde, økonomisk støtte samt konkrete aktioner er midlerne i dette arbejde.

Det vil være en særlig opgave at styrke diskussionen om disse problemer i fagbevægelsen for at skabe ægte solidaritet mellem den danske arbejderklasse og undertrykte i hele verden.

IV .3. Retten til nyttigt arbejde

I det kapitalistiske kriesamfund er kampen for beskæftigelse et centralt område. Men ikke for enhver pris — således er der ingen mening i at kæmpe for direkte sundhedsfarligt eller meningsløst arbejde. Og i vor beskæftigelsespolitik må vi tage økologiske og ressourcemæssige hensyn.

Vi modsætter os generelle erhvervstilskud, selv om de forsøges solgt under varemærket »beskæftigelsesforanstaltninger«. Derimod kan vi acceptere selektive tilskud til samfundsgavnlig produktion, f.eks. indenfor vedvarende energikilder, hvis tilskuddene gives under forudsætning af kontrolforanstaltninger, bl.a. udført af de arbejdere, der skal lave denne produktion.

Selv om fuld beskæftigelse ikke vedvarende kan sikres i et kapitalistisk samfund, kan der alligevel — indenfor rammerne af en alternativ økonomisk politik, der går på tværs af kapitalens logik — gøres en del. Der kan på *energiområdet* skabes mange arbejdspladser i form af arbejde med at udnytte solenergi, vindkraft og naturgas. Dertil kommer isolering af huse og genbrug på en række områder.

Der er stadig brug for *nye boliger og forbedringer af den eksisterende boligmasse*. Nybyggeriet bør først og fremmest ske ved, at det overlades til de almennyttige selskaber at bygge langt flere boliger end i dag. En omfattende byforbedring med henblik på isolering, kvalitetsforbedring, skabelse af tætte nærmiljøer, hvor alle aldersgrupper og befolknings-typer kan trives sammen, bør iværksættes. Byggeri og byforbedring skal ske, styret af og i tæt samvirke mellem lokalbefolkningen og almennyttige

selskaber.

Der bør ske en langt mere hensigtsmæssig *fordeling af det eksisterende arbejde*. Mulighederne for at ældre og andre mere eller mindre nedslidte midlertidigt eller vedvarende kan søge bort fra arbejdsmarkedet skal være til stede. Men ingen må tvinges bort, og man skal have mulighed for at vende tilbage. Alt nødvendigt overarbejde skal afspadsres. Mulighed for sabbatår med fuld lønkompensation vil også kunne få flere i beskæftigelse. Det samme vil en forlængelse af barselsorloven for begge forældre. I 80'erne vil det være et helt centralt krav at få gennemført en 6-timers arbejdsdag. 6-timers dagen vil ikke alene skaffe flere i arbejde, den vil også skabe bedre forudsætning for ligestilling mellem kvinder og mænd både i hjemmet, i samfundslivet og på arbejdsmarkedet, og den vil være med til at modarbejde den opsplittning af lønarbejderne, som finder sted bl.a. på grund af omfanget af kvinders deltidsarbejde.

Indtil dette mål er nået, vil SF støtte og arbejde for en løbende nedsættelse af arbejdstiden.

Det er ikke nok at nedsætte arbejdstiden. Arbejdstidsnedsættelse har hver eneste gang været fulgt op af rationaliseringer og tempoopskruninger. Det medfører øget nedslidning, som på trods af øget fritid her og nu, over et livsforløb betyder ødelagt helbred.

Det samme gælder indtjening via produktivitetsfremmende lønsystemer, akkord, bonussystemer o.l. Derfor er det nødvendigt at afskaffe produktivitetsfremmende lønsystemer. Det gælder såvel enkeltmandsakkorder som de noget mere solidariske fællesakkorder. Men selv om akkorder afskaffes, presses tempoet i lige så høj grad op ved hjælp af maskinerne. Når få arbejdere placeres imellem mere og mere automatiserede maskiner, presses tempoet, og specialiseringen forøges.

Arbejdernes erfaringer om deres egen arbejdssituation skal bruges til at forhindre opskruning af arbejdstempoet. SF vil endvidere arbejde for, at forskning i teknologi og udvikling af maskiner bliver styret, således at de nye maskiner tilpasses de mennesker, der skal arbejde med dem, og således at forskningen går i retning af mindre energiforbrug til driften af maskinerne.

Kampen for retten til arbejde skal foregå på arbejdspladserne, i de faglige organisationer, i kommunerne, i Folketinget. Det er vigtigt, at alle lønarbejdere engagerer sig i denne kamp, for uden pres udefra er det ikke sandsynligt, at Folketinget gør noget.

Som allierede i denne kamp vil SF have en række faglige organisationer – f.eks. SID. Men også Arbejderbevægelsens Erhvervsråd og en række lokale grupper og fagforeninger har betydning, ligesom en alliance med kvindebevægelsen er vigtig i kampen for at sikre kvinderne arbejde, men også for at sikre forudsætningerne for kvinders arbejde, nemlig tilstrækkelige, gode, gratis daginstitutioner, forbud mod fyring under graviditet og barselsorlov og afskaffelse af børnepasningscirkulæret.

I de parlamentariske forsamlinger må vi, foruden venstrefløjsspartierne, satse på et pres på Socialdemokratiet og visse venstrebrøgrlige kræfter.

IV.4. En styret kvalitativ vækst

Det er SF's opfattelse, at vi ikke kan producere os ud af krisen. Derfor er gennemførelsen af vore krav ikke baseret på en vilkårlig kvantitativ vækst, men baseret på en styret kvalitativ vækst. En kapitalistisk vækst styret af profitmotivet slår ikke til. Den kapitalistiske form for vækst er planløs og samtidig urimeligt ressourcekrævende. Det er ikke det generelle spørgsmål om nulvækst, moderat vækst eller negativ vækst, der står i centrum.

Spørgsmålet drejer sig om en samfundsmæssig styring af produktionen og krav til en anden omgang med ressourcerne og teknologien. Denne styring kan her og nu foretages i forbrugerleddet, ved at lægge afgifter på ressourceforbrugende varer. Dette er dog langt fra tilstrækkeligt. Styringen må gå på selve produktionen og de vilkår hvorunder produktionsprocessen foregår, hvilket kræver en vurdering af teknologien i forbindelse med reformer for virksomhedsdemokrati.

Kravene til en miljøvenlig, ressourcebesparende og mere demokratisk styret form for produktion må supplere lønkampen. En tilbageholdenhed hos lønarbejderne på disse områder vil give grobund for en kapitalistisk form for vækst med alle dens negative virkninger.

En anden form for vækst, en styret kvalitativ vækst, vil betyde, at væksten i produktionen skal hæmmes på nogle områder og fremmes på andre. Arbejdstempoet må sættes ned, mens væksten i godt arbejdsmiljø må fremmes. Væksten i misbrug af teknologi, hvormed mennesker gøres arbejdsløse eller nedslides, må standses, mens vi må fremme væksten i fornuftig anvendelse af en forbedret teknologi med det klare formål at lette arbejdsbyrder og formindske arbejdstiden. Udviklingen af alternative energikilder (sol, vind, geotermisk energi, bioenergi osv.) bør støttes af det offentlige, langt stærkere end i øjeblikket, af såvel økologiske, valutariske som beskæftigelsesmæssige grunde.

Idet SF går ind for en ny international arbejdsdeling, hvor der skabes ligeværdig sameksistens mellem i-lande og u-lande, går vi også ind for, at dette giver sig udslag i ændringer i det danske produktions- og forbrugsmønstre. Vi går imod en politik, der lukker af mod u-landene, og vi finder, at en kvalitativ styret vækst giver det rette grundlag for ændringer, i handelssamkvem m.v., så berettigede krav fra u-landene kan imødekommes til gavn for disses fattige befolkninger.

IV.5. Virksomhedsdemokrati og samfundsstyring

Et nøgleområde i SF's strategi er kampen på arbejdspladserne mod arbejdsgivernes ret til at lede og fordele arbejdet. Der er her delvis tale om en afskaffelse af det nuværende fagretslige system og forligsmandsloven samt en opsigelse af hovedaftalen og samarbejdsaftalen. Men det drejer sig også om en *demokratisering* af arbejdslivet — om *virksomhedsdemokrati*.

I 70'erne er der fremkommet en række forslag til såkaldt økonomisk demokrati. Der er betydelig forskel mellem dem, men de har det til fælles, at de ikke rokker ved arbejdets underordning under kapitalen.

Overfor disse forslag indeholder SF's forslag til økonomisk demokrati og virksomhedsdemokrati tre hovedelementer:

1. arbejdspladsdemokrati
2. den kollektive og solidariske lønmodtagerfond
3. samfundsstyring af kapitalmarkedet.

Arbejdspladsdemokratiet omfatter bl.a. lønarbejdernes vetoret i en række afgørende spørgsmål, f.eks. vedrørende ansættelser, forfremmelser, afskedigelser, arbejdets fordeling, produktionens tilrettelæggelse og fuld indseende i virksomhedens forhold.

Lønarbejdernes beslutninger skal udøves gennem virksomhedsråd, der er valgt af og blandt de ansatte lønarbejdere.

Den kollektive og solidariske lønarbejderfond skal først og fremmest tilgodese tre hovedformål. For det første skal den bidrage til, at lønarbejderne kollektivt får andel i den merværdi, der skabes i virksomhederne. For det andet skal den medvirke til styringen af kapitalmarkedet. For det tredje skal den styrke lønarbejdernes indflydelse

på den enkelte arbejdsplads.

Som middel til at få andel i merværdien skal der fra de private virksomheder overføres 3% af værditilvæksten (beregnet på baggrund af forskellen mellem indgående og udgående moms) til lønarbejderne som deres kollektive ejendomsret. Den ene af de tre procent skal gå til en lønarbejderfond, mens de to andre procent skal blive stående i de pågældende virksomheder.

De midler, der går ind i lønarbejderfonden, skal anvendes til investering i virksomheder, som ud fra lønarbejderfondens opfattelse bør støttes. Støtten skal gives ud fra en samlet vurdering, idet der bl.a. skal tages hensyn til beskæftigelse, miljø og ressourcer og det samfundsmæssigt rimelige i at producere virksomhedens varer.

Lønarbejderfonden skal ledes af et *repræsentantskab*, der vælges af og blandt lønarbejdere, ansat i privat eller offentlig virksomhed, samt blandt arbejdsløse, tilmeldt arbejdsformidlingen. Repræsentantskabet udpeger en bestyrelse og en direktion. Ved valg af repræsentantskab skal der tages geografiske og faglige hensyn, og mindst halvdelen af repræsentantskabets medlemmer skal være medlem af et virksomhedsråd.

IV.6. Kapitalstyring

En styring af investeringerne er nødvendig, hvis beskæftigelsen skal forbedres væsentligt, og betalingsbalancen samtidig bringes i ligevægt.

Et helt primært formål med investeringsstyringen er at lede investeringerne bort fra spekulativ anbringelse i f.eks. jord og anden fast ejendom, og over til at skabe arbejdspladser.

Et andet vigtigt formål med en samfundsmæssig styring af investeringerne er at give mulighed for en prioritering af produktionen. Vægten må lægges på fremstilling af nødvendige varer af høj kvalitet, også selv om denne produktion ud fra private profitbetragtninger ikke er fuld rentabel.

Et tredje hensyn gælder den regionale beskæftigelse.

Men antallet af nye arbejdspladser pr. investeret krone må kontrolleres. Og hvem er vel bedre til at kontrollere end de arbejdere, der er på disse arbejdspladser.

Kontrol med bankerne

En væsentlig del af den investerede kapital, som virksomhederne arbejder med, har de fået via bankerne. Bankerne opnår derfor en meget stor indflydelse på, hvad de enkelte virksomheder kan foretage sig.

For en stor dels vedkommende er bankerne med til at bestemme beskæftigelsen og udviklingen i betalingsbalancen. Det er imidlertid ikke rimeligt, at bankerne skal have lov til at forværre beskæftigelsen og betalingsbalancen, udelukkende på grund af deres egen og den øvrige storkapitals snævre profithensyn og magtinteresser. Det offentlige må på lidt længere sigt overtage bankerne, og på kort sigt må det offentlige have langt større indflydelse på bankernes virksomhed.

SF vil foreslå et system, hvor Folketinget eller amtskommunerne vælger flertallet i bankernes repræsentantskaber og bestyrelser. Også de ansatte er med i repræsentantskabet og bestyrelsen. Repræsentantskabet skal udstikke de generelle retningslinier for bankens virksomhed, herunder kreditgivning, vælge bestyrelsen og kontrollere, at bestyrelsen leder banken efter de retningslinier Folketing, amtsråd og repræsentantskabet selv udstikker.

Et sådant system vil være et første skridt til en samfundsovertagelse af

bankerne.

Kontrol med internationale kapitalbevægelser

En anden væsentlig del af den fremmede kapital i virksomhederne er ofte kommet fra udlandet, enten i form af udlandslån eller varekreditter, eller på den måde at udenlandske selskaber ejer virksomheden eller dele af den.

Mulighederne for at kontrollere kapitaloverførsler fra og til udlandet må udbygges, muligvis kombineres med kontrol af import og eksport. Der må også ske en udbygning af det internationale samarbejde om kontrol med internationale kapitaloverførsler (de multinationale selskaber og de internationale kapitalmarkeder).

Hvor udenlandske selskaber ejer danske virksomheder eller dele deraf har de store muligheder for at omgå de danske skatte- og valutabestemmelser. Overskuddet placeres ved hjælp af underfakturering (det vil sige, at den danske virksomhed betaler mere end markedsprisen for råvarer, maskiner eller lignende, den har købt i moderselskabet, eller får mindre for sine færdigvarer) i de lande, der har den laveste beskatning. Også rent danske virksomheder kan deltage i denne trafik ved at oprette en postadresse i udlandet.

Disse omgørelser må standses. Valutabestemmelserne må skærpes, og de danske skattemyndigheder have bedre muligheder for at fastsætte de multinationale selskabers skattebetaling efter vurdering af deres overskud. Enkeltpersoners muligheder for at foretage kapitaloverførsler til og fra udlandet er allerede i dag begrænset af lovgivningen. Men kontrol- og sanktionsmulighederne må udbygges væsentligt. Et begreb som »udenlandsdansker« må afskaffes, idet de personer, der tjener penge i Danmark, naturligvis også skal beskattes her i landet.

IV.7. Demokratisering og decentralisering på arbejdsmarkedet

SF vil arbejde for

- en udbygning af arbejdsmarkedslovgivningen
- genskabelse af fagbevægelsen som kamporganisation.

Allerede hverdagens faglige problemer viser, at fagbevægelsen ikke arbejder i et tomrum. Samfundet — dvs. lovgivningsmagten — har lagt visse rammer for dens virke og har gennem anden lovgivning reguleret arbejdsforholdene og forskellige sociale forhold i forbindelse hermed. Man kan nævne lovene om arbejdsretten og mæglinginstitutionen, ferieloven, lærlingeloven, loven om de erhvervsfaglige grunduddannelser, funktionærloven, arbejdsformidlingsloven, medhjælperloven, arbejdsmiljøloven, arbejdsløshedsloven, dag-pengellovgivningen, arbejdsskadeforsikringsloven og tjenestemandloven.

SF's stilling til samfundets - lovgivningsmagtens - indgreb i og regulering af arbejdsforhold er simpelthen afhængig af de pågældende loves klassepolitiske indhold og sigte. Derfor må den del af lovgivningen, som umiddelbart regulerer fagbevægelsens virke, og som i dag lægger snærende bånd om den, enten afskaffes eller ændres i demokratisk retning, så fagbevægelsen kan opnå maksimal slagkraft.

Der skal indgås generelle kollektive overenskomster på arbejdsmarkedet, men aftaler om løn- og arbejdsforhold skal i videst muligt omfang træffes lokalt - enten på den enkelte arbejdsplads eller indenfor beslægtede

brancheområder.

For at sikre de svageste grupper - især kvinderne og ufaglærte i udkantsområderne - rimelige vilkår, er det dog nødvendigt, at der fra centralt hold, og med gyldighed for hele arbejdsmarkedet, fastlægges generelle minimumskrav til de lokale overenskomster. Disse skal især omfatte: løn, arbejdstid, ferielængde, opsigelsesvarsling og tillidsmandsbeskyttelse.

Aftaler man lokalt, at der skal være et fagretsligt system, er det efter SF's opfattelse i orden. Men vi kan ikke acceptere det nuværende system, hvor beslutningerne træffes centralt, hvorved den enkelte arbejder mister næsten enhver indflydelse og enhver mulighed for at aktionere.

Beslutningerne skal ligge så decentralt som muligt, og der skal være reel aktions- og handlemulighed for lønarbejderne. Derfor vil SF arbejde for at ophæve det nuværende fagretslige system, den nuværende centrale forligsinstitution og den offentlige arbejdsformidlings kontrolfunktion.

En decentral struktur vil give lønarbejderne bedre aktionsmuligheder. Den nuværende centralistiske struktur svækker lønarbejderne i forhold til kapitalmagten, idet fremskridt på arbejdsmarkedet sjældent når længere, end den reformistiske del af arbejderbevægelsen ønsker det.

SF ønsker ligeledes *fagbevægelsen* opbygget decentralt. Vi kan ikke acceptere, at der ligger så megen magt hos LO og forbundene, som tilfældet er i dag, idet det sker på bekostning af den enkelte arbejdsplads og den enkelte lønarbejder. SF ønsker således en anden struktur i fagbevægelsen, hvor lønarbejdere på beslægtede arbejdspladser organiseres i samme forbund, dvs. *industriforbund*. Dette vil styrke lønarbejderne, i modsætning til den nuværende situation hvor de svækkes af, at lønarbejdere på den samme arbejdsplads er medlem af forskellige fagforeninger.

Gennem 70'erne har der i stigende grad markeret sig en opposition i fagbevægelsen mod de stivnede strukturer og samarbejdslinien. SF støtter denne opposition. En række af ændringerne på arbejdsmarkedet må dog ske gennem Folketinget, men det kan først forventes, når der eksisterer et tilstrækkeligt pres udenfor. Derfor vil arbejdet på den enkelte arbejdsplads og i den enkelte fagforening til stadighed være det vigtigste kampområde.

Ved de fleste af ændringerne på arbejdsmarkedet vil SF kunne arbejde sammen med den øvrige venstrefløj samt en række venstrefløjssocialdemokrater. Hvad angår opgøret med fagbevægelsens centralistiske strukturer, kan vi dog ikke forvente støtte fra DKP, som selv er fuldt så centralistisk som højrefløjssocialdemokraterne.

IV.8. Ligestilling mellem kønnene

Det er grundlæggende for kvinders frigørelse, at de er økonomisk uafhængige og dermed i stand til at forsørge sig selv. Derfor er kvinders ret til lønnet arbejde et fundamentalt krav. Men kvindernes traditionelle dobbeltarbejde gør, at det bliver lige så vigtigt at ændre arbejdsforholdene i hjemmet.

Den kapitalistiske undertrykkelse virker ind på både produktionslivet og privatlivet. Derfor stiller vi krav om bedre forhold i arbejdslivet, men ønsker også en anden politik, når det gælder sundhed og seksualitet, forhold omkring børn og med hensyn til bolig- og institutionsformer samt det politiske liv. Men vi tager skarpt afstand fra forslag om hustruløn o.l., fordi omsorgsarbejdet på denne måde udelukkende overlades til kvinder. Dermed udelukkes andre fra at få del i de værdier, der ligger i dette samvær.

SF vil arbejde for, at begrebet deltidsarbejde afskaffes. Deltidsarbejde

forringer kvinders mulighed for større lighed på arbejdsmarkedet, det er medvirkende til at fastholde det traditionelle kønsrollemønster, og det vanskeliggør mulighederne for en generel arbejdstidsnedsættelse for alle.

Skellet mellem mande- og kvindejobs må ophæves indenfor alle områder af arbejdsmarkedet, således at mænd og kvinder står lige og sammen kan kæmpe for at ændre lønarbejdernes vilkår. Det er vigtigt at arbejde for en bedre faglig organisering af kvinderne og støtte kravene om højere løn indenfor de kvindedominerede områder.

En forudsætning for virkelig ligestilling og ligestilling er en generel arbejdstidsforkortelse for alle. Alle må have ret til at arbejde for en løn, de kan leve af, og alle må deltage i husarbejdet og i samværet med børnene.

Der må gøres en særlig indsats for at hjælpe de unge kvinder, der er en af de hårdest ramte grupper under krisen. Derfor skal flere unge kvinder tilskyndes til at tage en uddannelse og ansættes i erhvervslivet. Ved statsligt støttede arbejdsledelsesprojekter ansættes mindst 50% kvinder, og de unge kvinder skal have ekstra støtte, f.eks. gennem udvidet erhvervsvejledning.

6-timers arbejdsdag for alle, ret til lønnet arbejde og bedre arbejdsforhold er fundamentale krav, som skal øge mulighederne for at bruge vore sanser og skabe et bedre kærligheds- og sexliv. Lesbiske og homofile skal på alle områder have krav på fuld accept og ligestilling.

Kvinders ret til selvstændigt at vælge fri abort må fortsat sikres, men der bør sættes mere på at forebygge uønsket graviditet. De fleste af de tilgængelige præventionsmidler, vi har i dag, er skadelige eller har generende bivirkninger. Der bør derfor forskes mere i alternativ prævention – også til mændene. Præventionsvejledning, præventive midler og graviditetstestsprøver bør være gratis.

For at undgå institutionsprægede fødsler vil vi arbejde for oprettelse af mindre, selvstændige fødehjem, hvor de positive sider ved både hospitalsfødsler og hjemmefødsler er bevaret. Familien kan her inddrages i fødslen, og man kan opnå et samvær mellem kvinder i samme situation, hvor man kan trække på hinandens viden og erfaring samt give hinanden støtte, også efter opholdet, når kvinden skal til at klare problemerne derhjemme.

Vi kræver ikke bare længere barselsorlov for kvinder, men også orlov til fædre, således at forældrene på skift kan passe barnet det første leveår. På den måde får også fædre mulighed for tæt følelsesmæssig tilknytning til og ansvarsfølelse for barnet. Ligeledes skal begge forældre have mulighed for at tage fri fra arbejde, når deres børn er syge.

Der er i dag en katastrofal mangel på daginstitutioner, og det medfører, at en del kvinder tvinges ud af arbejdsmarkedet. Har man ingen pasningsmuligheder, får man ingen understøttelse, og derved tvinges kvinden til at oppebære bistandshjælp, eller til at lade sig forsørge af sin mand. Dette betyder en væsentlig økonomisk nedgang, som er med til yderligere at forringe levevilkårene for familien.

Samfundet og forældrene skal i fællesskab sørge for opdragelse og pasning af børn. Daginstitutionerne skal være gratis og med et pædagogisk sigte. Med kortere arbejdsdag for alle, vil det daglige ophold i institutionen ikke være længere, end hvad børn af pædagogiske grunde har brug for.

Daginstitutioner og skoler skal have en fælles målsætning, hvori ligestilling af kønnene indgår. De skal fungere i små enheder i nærheden af boligen. Personalenormeringen i daginstitutionerne skal forbedres, og klassekvotienten i skolerne skal nedsættes, så der bliver mere tid til individuel kontakt med børnene. Overgangen fra børnehaven til skole skal være glidende. Pædagoger i børnehaven og skole må have et tættere samarbejde, derved sikres børnene en bedre overgang mellem børnehaven

og skole. Der skal desuden være et fritidshjem i tæt tilknytning til enhver skole.

I de politiske forsamlinger, uddannelsesstederne og ikke mindst erhvervslivet vil SF arbejde for at få indført kønskvotering. Dette er et væsentligt middel til at opnå reel ligestilling.

Organisationsformen og arbejdet i kvindegrupperne i SF er en vigtig baggrund for, at kvindernes særlige problemer er blevet draget frem i partiets arbejde. Dette arbejde vil vi fortsætte i 80'erne.

Samtidig er det vigtigt at samarbejde med den øvrige kvindebevægelse, specielt den nye, der dukkede op i forbindelse med 60'ernes antiautoritære oprør.

IV.9. Økonomisk lighed

Den økonomiske krise har forøget den ulighed, der er en fast bestanddel af det kapitalistiske samfund. Arbejdsløsheden betyder fald i indkomsterne, og mange familiers økonomi kan ikke holde trit med inflationen, hvilket betyder et fald i realindkomsterne.

Ulighed i et kapitalistisk samfund er ikke kun ulighed mellem lønarbejdere og kapitalister. Visse dele af lønarbejderne rammes hårdere end andre. Det gælder kvinder, unge, lavtlønnede, lavtuddannede, ældre og handicappede. Forholdene for disse grupper skærpes under krisen og viser sig bl.a. ved den store kvinde- og ungdomsarbejdsløshed, samtidig med at mange ældre udstødes fra arbejdsmarkedet.

På trods af det umulige i at føre en fuldstændig lighedspolitik i et kapitalistisk samfund er det dog vigtigt at arbejde på at mindske og afbøde den økonomiske ulighed. En ligheds-politik, der mindsker den skæve fordeling af indkomster og formuer vil være en politik i lønarbejdernes interesser. Der vil ikke være tale om en systemgennembrydende politik, men om en nødvendig her-og-nu politik. En lighedspolitik må først og fremmest omfatte en *aktiv beskæftigelsespolitik*, hvor der specielt sættes ind mod kvinde- og ungdomsarbejdsløsheden. Derudover må en lighedspolitik omfatte en skatte-, bolig- og socialpolitik, som også tilrettelægges ud fra lighedspolitiske hensyn.

Det eksisterende skattesystem er i klar modstrid med en ligelig fordeling af goder og byrder i samfundet. Systemet sikrer ikke en ligelig omfordeling af ressourcerne og i mange tilfælde skaber det mere ulighed.

Fradragsjunglen må saneres, således at der ikke sker en favorisering af selvstændige erhvervsdrivende og personer med høje lønninger. Bortset fra person- og lønmodtagerfradrag må alle fradrag gradvist afvikles eller straks afskaffes. Progressionen i indkomstskattesystemet må øges, idet proportional-skatterne helt afskaffes, samtidig med at der indføres en kommunal enhedsskat. Alle former for indkomster — ikke mindst de arbejdsfrie — må inddrages i beskatningen. Beskatning af virksomheder, fonde m.v. må effektiviseres. Der skal sikres en effektiv skattekontrol.

Vægten i den samlede beskatning må, frem for forbrugerafgifter, koncentreres om beskatning af virksomhederne, personlige indkomst- og formueskatter samt arve- og gaveafgifter. Afgiften på udvalgte former for produktion og forbrug skal dog kunne anvendes som et selektivt instrument til sikring af centrale samfundsinteresser. Erhvervsstøtteordninger skal derimod helt fjernes fra skattesystemet, da støttens omfang let tilsløres og kun vanskeligt giver mulighed for en medfølgende samfundsindflydelse. Arveafgiften forøges gradvis med henblik på arverettens afskaffelse.

På *boligområdet* må den asociale forskelsbehandling mellem ejere og lejere fjernes. Prisstigningerne på jord og fast ejendom og de medfølgende

muligheder for spekulative kapitalgevinster samt rentefradragsretten for ejerboliger har været til fordel for ejerne og til ugunst for lejerne, til fordel for ældre borgere og til ulempe for unge, der skal have et sted at bo. Ejere har således fået langt større forbrugsmuligheder end lejere.

Gevinster ved værdistigninger på jord og fast ejendom må begrænses og neutraliseres, og de arbejdsfrie indkomster må inddrages. Det kan ske enten ved at de indfryses som en offentlig prioritet eller ved at de beskattes 100% eller ved at der indføres en værdistigningsafgift ved handel med jord og fast ejendom. Som et led i ligestillingen mellem ejere og lejere på boligmarkedet må både fradragmulighederne for prioritetsrenter og beskatning på egen bolig (over/underskud) aftrappes over en årrække. På længere sigt må man, for at kunne sikre en rimelig fordeling af boliger og undgå jordspekulation, arbejde hen imod at al jord til boligformål bliver samfundseje og lejet og forvaltet af beboere.

På det *socialpolitiske område* skal alle, der er afskåret fra en indtjening ved lønarbejde, have ret til at blive forsørget af samfundet. Det gælder børn, unge under uddannelse, syge, gamle samt personer, der er udelukket fra at deltage i arbejdslivet. Indkomstoverførslerne til syge og arbejdsløse må være tilstrækkeligt store til, at almindelige lønarbejdere ikke påføres tab under fravær (uanset varighed) fra arbejdsmarkedet. Uddannelsesstøtten må tilrettelægges således, at de uddannelsessøgende ikke tvinges ud på arbejdsmarkedet, hvilket også gælder de familiepoltiske ydelser.

Folkepensionen skal hurtigst muligt op på et niveau, der svarer til 2/3 af en faglært arbejders gennemsnitsløn. Af hensyn til bestræbelserne imod større økonomisk lighed skal pensionen gøres afhængig af den indkomst, pensionisten oppebærer ved siden af. Allé skattebegunstigelser i forbindelse med pensionsopsparing afskaffes, samtidig med at udbetalingen af det opsparede gøres skattefri. Det er vigtigt, at kampen for større økonomisk lighed ikke blot føres i Folketinget, men også i fagbevægelsen og boligbevægelsen. I fagbevægelsen har specielt SID fremført krav, der ligger tæt op ad SF's politik, hvilket også gælder Lejernes Landsorganisation og Arbejderbevægelsens Erhvervsråd. Der er således store dele af den socialdemokratisk dominerede arbejderbevægelse, der kan vindes for kampen for større lighed.

I Folketinget vil der være mulighed for at gennemføre en række reformer på lighedsområdet med venstrefløjten og Socialdemokratiet samt, i en vis udstrækning, med Det Radikale Venstre og Retsforbundet hvad angår skattepolitik og jordreformer.

IV.10. Bedre levevilkår

Den økonomiske ulighed modsvarer af ulighed på en lang række andre områder. Der er således en sammenhæng mellem dårlige indkomstforhold, dårlige helbredsforhold, dårlige boligforhold og ringe uddannelse, og disse sammenhænge er blevet mere udtalte under krisens nedskæringsbølge.

Sundhed

Ved siden af arbejdsløsheden har krisen medført en forringelse af arbejdsvilkårene gennem krav om øget effektivitet og arbejdstempo. Derfor er kampen for et bedre *arbejds miljø* en vigtig delkamp. Ved siden af den vedvarende kamp for at gøre arbejdspladserne bedre, sundere og sikrere, er det vigtigt at arbejde for at lette forholdene mest muligt for produktionens ofre og de mest truede, hvoraf en særlig stor del er kvinder. Der må arbejdes for generelle arbejdstidsforkortelser, særlige

begrænsninger i aften-, nat- og skifteholdsarbejde, forbud mod overarbejde og forbedrede efterløns- og barselsorlovsordninger. I forbindelse med graviditet og fødsel samt i barnets første leveår skal der sættes ind med oplysning, vejledning og støtte for alle familier. Sundhedsplejen skal tilføres yderligere ressourcer, og barselsorloven skal udbygges væsentligt og omfatte begge forældre. Forældre skal have ret til frihed i forbindelse med nærtståendes sygdom. Forældre, der har hjemmeboende, handicappede børn, skal have aflastningsmuligheder, f.eks. i form af aflastningshjem.

Det skadelige elite- og konkurrenceræs i idrætten afløses af en køns- og aldersintegreret breddeidræt, hvor fællesskab og fysisk og psykisk velvære opprioriteres. Denne breddeidræt skabes dels gennem en bevægelse for en ny folkelig idræt, dels gennem en indsats for at ændre de eksisterende organisationer indefra.

Uddannelse

På uddannelsesområdet må det sikres, at der skabes lighed og ligestilling mellem praktiske og boglige uddannelser. Uddannelsesstøtten må kraftigt forbedres, så den dækker de faktiske leveomkostninger. Samtidig må de praktiske uddannelser have almene fag, der giver de unge en forståelse af deres egen situation i arbejds- og samfundslivet og tillige mulighed for videreuddannelse. Derfor må der sikres en hurtig udbygning af EFG og en afskaffelse af mesterlæren. En absolut forudsætning for, at dette kan lykkes, er genindførelsen af løn til EFG-elever i basisåret, samtidig med at det offentlige går foran med sikring af praktikpladser.

Der skal være daginstitutionspladser til alle børn, der ønsker det, også handicappede. De skal være gratis for brugerne. Daginstitutionerne bør være en del af uddannelsessystemet, hvorfor de må have et pædagogisk indhold, der tilgodeser børns behov for stimulering og udvikling. Det forudsætter, at der er en god normering af veluddannet personale samt mulighed for støttepædagoger til de børn, der har særligt behov herfor, samt at der er god plads i institutionerne.

Uddannelse er et vigtigt middel til større lighed, hvorfor SF går ind for 12 års uddannelse til alle. På kort sigt bør alle have ret til mindst 12 års uddannelse, og for folk, der har forladt uddannelsessystemet, må der være mulighed for tilbagevendende efteruddannelse og omskoling, specielt er det vigtigt, at arbejdsløse får mulighed for kompetencegivende uddannelse.

Højskoler, efterskoler og alternative kombinationer af arbejde og uddannelse skal udbygges til fordel for dem, der foretrækker denne undervisningsform, eller som det almindelige skolesystem ikke passer til.

Boligen

Forholdene på boligområdet har stor betydning for levevilkårene. Størrelsen og kvaliteten af boligen og omgivelserne er af fundamental betydning for det enkelte menneskes og den enkelte families trivsel og behovstilfredsstillelse.

Derfor skal alle have ret til en sund bolig til en pris de kan betale. Kvaliteten må være tidssvarende, og der skal være et rum pr. husstandsmedlem plus et fællesrum. Alle over 18 år skal have ret til en selvstændig bolig.

Danmarks ressourcer af grus, sand og ler til byggeri er begrænsede. 60'ernes og 70'ernes byggeri har tæret på Danmarks holdning af god landbrugsjord. Vandressourcerne er opbrugt eller stærkt begrænsede omkring de nuværende større byområder. Derfor bør boligbyggeri og

byforbedring ske med stor ressourcebevidsthed. Det sker bl.a. ved at sprede byggeriet, så det indpasses naturligt i mindre bysamfund.

Opfyldelsen af disse mål kræver, at det offentlige gennem en beboerstyret fond overtager ansvaret for finansieringen af nybyggeriet og sikrer mindst 40.000 boliger om året til en stabil og rimelig husleje. Dette kan ske ved nybyggeri og byforbedring. Der må sættes ind med byforbedring i de eksisterende boligområder, der først og fremmest beboes af de dårligst stillede. For at fremme decentraliseringen, fællesskab og trivsel bør flest mulig boliger indpasses i en hensynsfuld udbygning af mindre bysamfund. Hvor der ikke kan bygges, så der kan blive tale om naturlig udfyldning og udvidelse, bør forskellige hustyper og boliger for unge, ældre, store og små familier blandes. Især bør der lægges vægt på tætlagt byggeri.

I de eksisterende større byer bør gennemføres en omfattende, men skånsom byforbedring. Flest mulig eksisterende huse bringes op på tidssvarende kvalitet. Kun hvor det er strengt nødvendigt for at skabe sunde og trivselsfremmende kvarterer, kan nedrivning finde sted. Nybyggeri indpasses så naturligt, spændende og fantasifuldt som muligt. Der lægges især vægt på integrering af et tilstrækkeligt antal boliger for unge og ældre.

Fremtidig udstykning af jord til sommerhusområder må forhindes. Det er ikke rimeligt, at store naturområder skal forbeholdes det lille udsnit af den danske befolkning, som har råd til at investere deres penge i et sommerhus. Tilmed er flertallet i forvejen parcelhusejere.

Som alternativ foreslår SF, at stat og kommuner opfører/indretter en række mindre feriecentre spredt ud over landet. Ophold skal være billigt, og de må ved deres udformning ikke gribe forstyrrende ind i det eksisterende landskab. Man kunne forestille sig en mellemting mellem vandrehjem og gode pensionater, så det kan blive en ferieform for alle.

Et fælles problem for mange beboere i både gammelt og nyt byggeri er manglen på friarealer i tilknytning til boligen samt indretningen af de, der eksisterer. Det fysiske miljø omkring boligen har betydning for såvel voksne som børns trivsel, og overvejelser herover indgår ofte med for ringe vægt i forbindelse med byfornyelse og planlægningen af nye boligområder. Anvendelsen af byggematerialer, der skaber sundhedsfarligt indeklima, skal forbydes.

Børn og unge skal have mulighed for at opleve tryghed, muligheder for alsidige aktiviteter og kontakt i nærmiljøet. Forældre skal have tid til samvær og samarbejde med deres børn, og familien bør have et boligmiljø, som rent fysisk gør det muligt for de forskellige generationer at være sammen om fælles opgaver. Ligeledes skal der i boligplanlægningen tages hensyn til familie- og boligeksperimenter som kollektiver, bofællesskaber m.v. Der må sikres brugerdeltagelse i planlægningen og projekteringen af boligområder og enkelte boliger.

I alle boligområder skal der indrettes inspirerende legepladser, der skal være fællesfaciliteter, som kan dække familiernes behov for madlavning, vask m.v. Der skal indrettes børnehuse, hvor daginstitutioner kan kombineres med steder, hvor børn kan overnatte for en kortere periode. Der skal være steder, hvor unge mennesker kan flytte hen og bo. Fritidsklubber skal indrettes således, at de bliver en naturlig del af det lokale fritidsmiljø. Placeringen af boliger, institutioner, arbejdspladser, klubber m.v. bør styrke mulighederne for at opleve hjem, fritid, skole og arbejde som en helhed. Der skal stiles imod, at så mange som muligt kan have deres lønarbejde i nærmiljøet. Fællesskabet i nærmiljøet bør stimuleres og fremmes på en sådan måde, at flest mulige sociale og sundhedsmæssige opgaver efterhånden går ind som en naturlig del. Det såkaldt »sociale

netværk«, hvor det er en naturlig funktion, at alle støtter hinanden, skal søges genopbygget.

Trafikpolitik

SF vil arbejde for, at alle, uanset hvor de bor, og hvad de tjener, får gode transportmuligheder, at der er sikkerhed for alle, ikke mindst trafiksvage grupper som børnene og de gamle, bedre udnyttelse af ressourcerne, effektiv bekæmpelse af luft- og støjforureningen fra trafikken og beskyttelse af miljøet i såvel byområder som det åbne land.

Denne målsætning kræver først og fremmest, at trafikmængden formindskes ved overgang til mere kollektiv transport. Også cyklismen må styrkes. Den individuelle biltrafik, herunder lastbiltrafikken, skal ikke længere favoriseres på bekostning af den øvrige trafik. Varetransport med tog og skib må udvides, og den kollektive persontransport med tog, busser og skibe må udbygges kraftigt. Alle dele af landet skal med, både byområder, landdistrikter, udkantsområder og de mindre øer. Standarden skal overalt være høj. Taksterne skal fastsættes sådan, at det bliver billigt at benytte offentlige transportmidler i forhold til at benytte egen vogn.

Først og fremmest bør den *lokale* kollektive trafik udbygges, så den giver alle i by og på land tilfredsstillende transportservice til arbejde, uddannelse og fritidsaktiviteter. SF vil arbejde for, at trafiksystemerne udformes, så de fremmer decentralisering. Der må skabes kvarterer i storbyerne med kort transporttid mellem bopæl, arbejde, service og fritidsaktiviteter. Småsamfund på landet forbindes trafikalt, så bopæl, arbejde, service og fritidsaktiviteter også her kan nås af alle inden for kort transporttid. Udbud af arbejde, service, uddannelse, kultur osv. i forskellige småsamfund kan på denne måde supplere hinanden.

Familien

Familiepolitik drejer sig om, hvordan vi lever og bor, i samliv og samvær; tager os af børn, gamle, syge og hinanden i det hele taget. En socialpolitisk familiepolitik må bryde det borgerlige skel mellem det offentlige og det private. I dag tilgodeser lovgivningen på en lang række områder kernefamilien, ligesom rettigheder og den lovregulering, ægteskabet nyder godt af, ikke gælder for alternative samlivsformer. SF ønsker lovgivningen ændret, således at familien består af selvstændige individer, og målsætningen skal være, at ingen presses ind i en bestemt samlivsform. Ingen skal diskrimineres på grund af den samlivsform, de vælger, hvad enten de bor i kollektiver, generationsboliger, kernefamilier eller som enlige. Dette betyder også, at heterofile og homofile samliv ligestilles. En generel arbejdstidsnedsættelse til 6 timer daglig for alle betyder, at en lønnet arbejdsdag med fuld deltagelse i arbejdslivet kan kombineres med omsorg for og samvær med andre voksne og børn.

Information

Indsatsen for at bevare og udbygge ytringsfriheden og ytringsretten må intensiveres, og alle anslag imod den fra borgerlig side må afsløres. Der er brug for en offensiv kamp imod foreninger og sammenslutninger, der i demokratiets navn går til angreb på skolebøger, biblioteker, Danmarks Radio etc.

Bladdøden har betydet et stærkt fald i antallet af aviser, en større centralisering af nyhedsformidlingen og færre muligheder for mennesker til at få oplysninger om de ting, der sker i deres lokalområde. Det er derfor

vigtigt, at den eksisterende statsstøtte til nyhedsformidling udbygges, og at også blade, som ikke udkommer dagligt eller ugentligt, kommer ind under støtteordningerne.

Som en særlig service overfor blinde, svagsynede og læseretardedede oprettes offentligt støttede lokale lydavisere i alle kommuner.

Kulturtidsskrifter i et lille sprogråde som det danske overlever sjældent det første udgivelsesår, og der må arbejdes for bedre støttemuligheder for tidsskrifter af denne art.

På bogområdet må udgivelsen af kvalitetsbetonet dansk og oversat litteratur for både voksne og børn udbygges dels gennem støtteordninger - muligvis gennem statslig forlagsvirksomhed - dels ved opretholdelse af den vederlagsfri benyttelse af bibliotekerne. De ophavsretlige problemer i forbindelse med formidling af lydbånd og videobånd, f.eks. af Danmarks Radios udsendelser, løses under hensyntagen til en rimelig betaling af ophavsmændene. Kunstnerens rettigheder sikres bl.a. ved en udbygning af de gældende biblioteksafgiftsordninger til også at gælde bøger, skrevet af flere forfattere, illustratører, komponister etc., hvis arbejder udlånes fra bibliotekerne.

Udviklingen på tekstområdet må følges omhyggeligt, og det må gøres klart, at der må stilles de samme krav til den informationsformidling, der i fremtiden kommer til at foregå elektronisk, som til den eksisterende informationsformidling. Det offentlige må derfor modvirke den ensidige informationsformidling, som kan blive resultatet af oprettelsen af kommercielt styrede informationsnetværker, ved at sørge for alternativer og udbygninger der sikrer kvalitet og alsidighed, nærhed til brugerne, tilgængelighed i form af vederlagsfrihed og i form af information på dansk og på forskellige niveauer, tilpasset brugernes ønsker.

Alsidigheden i Danmarks Radio og muligheden for at komme til orde må styrkes. Den højrebørgelige hetz imod medarbejderne og kravene om et reklamefinansieret fjernsyns-selskab må bekæmpes, fordi de udgør trusler om ensidighed i programpolitikken og beskæring af ytringsmulighederne. Der må arbejdes for, at de programpolitiske diskussioner i radiatorådet kan føres i fuld offentlighed.

På længere sigt må Danmarks Radios styrelse ændres, så mulighederne for at udøve pression bliver begrænset mest muligt. Radioloven bør ændres, således at økonomiske og administrative sager afgøres i en bestyrelse med stærk medarbejderrepræsentation, mens den programpolitiske debat henlægges til et bredt sammensat repræsentantskab.

Det må undersøges og efterprøves, om en opblødning af Danmarks Radios monopol kan bidrage til en større alsidighed og udvidede ytringsmuligheder i radio og fjernsyn. På lokalt plan bør der oprettes selvstændige brugerstyrede lokalradioer uden for Danmarks Radios regie.

Udviklingen på TV-satellitområdet må følges, og det må understreges, at en udbygning af programvirksomheden på dansk og nordisk plan er vigtigere og må prioriteres højere end tilslutning til evt. satellitprogrammer.

Retspolitik

På det retspolitiske område består arbejdet i den nuværende etape på en demokratisk vej til socialismen i at skabe indsigt i de faktiske forhold, der tilsløres af den borgerlige retsopfattelse. Desuden må der arbejdes for reformer, der kan forøge retssikkerheden for de mest udsatte samfundsgrupper.

Dette indebærer et aktivt arbejde for en politisk og organisatorisk støtte

til de bevægelser og personer, der kritisk bearbejder den borgerlige retsopfattelse. SF vil også selv foreslå reformer, der sikrer særligt truede grupper en bedre retsstilling i forhold til den offentlige forvaltning og i forhold til domstolene. Dette kan ske ved en udvidet adgang til sagkyndig bistand i retssager.

På længere sigt vil virkeliggørelsen af de demokratiske rettigheder kun kunne ske i et socialistisk samfund, hvor menneskerettigheder af enhver type er beskyttet. Dette gælder f.eks. retten til bolig, arbejde og reel ytringsfrihed for alle grupper af borgere. Den nationale og internationale retspolitik indgår som en side af dette arbejde.

Alliancepartnere

I kampen for bedre levevilkår er der opstået en række bevægelser, som SF må arbejde

sammen med. Det gælder lokale beboergrupper og -organisationer, der slås imod ejerlejligheder, totalsaneringer, nedrivning af byggepladser og for et bedre boligmiljø med boliger, almindelige mennesker kan betale. Det gælder de såkaldte »ventelistegrupper«, hvor forældre, der er skrevet op til en daginstitutionsplads, er gået sammen for at lægge pres på de kommunale myndigheder. Flere eksempler kunne nævnes. Sammen med de mere etablerede lejerorganisationer, uddannelsesorganisationer m.v. udgør de en ganske bred og omfattende basisbevægelse for »bedre levevilkår«, og det er ikke mindst gennem disse, at der kan opnås fremskridt gennem kommunerne og Folketinget.

IV.11. Økologisk balance

Den økologiske krise har vist, at det er en livsnødvendighed, at de økologiske problemer får en afgørende placering i samfundspolitikken fremover. Kapitalismens ødelæggelse af den økologiske balance rammer i større eller mindre udstrækning alle befolkningslag. Derfor bør der søges den bredest mulige opbakning til at tage de økologiske problemer op på alle områder. SF vil inspireret af og i tæt samarbejde med miljøbevægelser og gennem selvstændige økologiske initiativer vise, at økologiske hensyn er en uadskillelig del af begrundelsen for og vejen til et bedre samfund.

En økologisk rigtig produktion kan gennemføres fuldt ud den dag, profitgrundlaget for produktionen er fjernet, dvs. i et socialistisk samfund, men SF anser det for muligt og nødvendigt at komme et stykke ad vejen i 80'erne, og vi er bevidste om, at økologiske aktiviteter er et væsentligt led i den overordnede socialistiske strategi.

Vi anser det i denne forbindelse for vigtigt, at der i 70'erne har markeret sig en stigende interesse og opmærksomhed omkring de økologiske problemer, hvilket bl.a. har givet sig udtryk i en stigende aktivitet i miljø- og forbrugerbevægelser som OOA, OVE, NOAH m.v. Og ved siden af socialistiske partier (specielt SF og VS) er også *enkelte* borgerlige kræfter, som tendensen omkring Det radikale Venstre og »Oprør fra Midten« blevet opmærksomme på den økologiske problematik. Der er mulighed for at samarbejde med disse kræfter et langt stykke hen ad vejen, men SF må til stadighed fastholde det vigtige i at sammenholde økologien med det socialistiske perspektiv.

Det er især vigtigt at arbejde for en speciel økologisk bevidsthed i befolkningen. En sådan er en forudsætning for en anden vækstmodel, der satser på kvalitet i stedet for kvantitet, hvorfor det er centralt at arbejde ideologisk og agitatorisk for et opgør med forbrugerismen samt køb- og kasser-mentaliteten. For at denne agitation kan styrkes, er det derudover

af stor betydning, at arbejdet følges op af lovgivning, der trænger igennem i alle de institutioner, der har med kontrol o.l. at gøre. Derfor fremsætter vi konkrete forslag på en række vigtige områder.

Forbrugerpolitik

SF vil i 80'erne arbejde for, at der føres en slagkraftig politik for et mere økologisk rigtigt forbrug. En sådan forbrugerpolitik vil satse på, at det bliver muligt at tilrettelægge et sundt, ressource- og miljøbevidst forbrugermønster. Derfor skal der igangsættes en alsidig ernæringsforskning og en gennemgribende landbrugsreform, hvilket er en forudsætning for udformningen af en forsvarlig ernærings- og sundhedspolitik.

Anvendelsen af unødvendige tilsætningsstoffer skal forbydes, og der skal gennemføres en effektiv kontrol med levnedsmiddelindustriens anvendelse af tilsætningsstoffer, herunder en styrkelse af de lokale levnedsmiddelkontroller.

Den offentlige kontrol med produktudviklingens konsekvenser skal samordnes, så det sikres, at forskellige kontrolinstanser (f.eks. Arbejdstilsynets og Levnedsmiddelkontrollens) indsats sker efter fælles målsætning. Forbrugerbevægelserne må sikres en central position i levnedsmiddelkontrollen. Det er nødvendigt at gøre en alsidig og forståelig mærkning af produkter obligatorisk. For levnedsmidler vil det sige en nøjagtig angivelse af de anvendte stoffer, deres mængde og karakteristika. For hårde hvidevarer betyder det angivelse af bl.a. energiforbrug, hvor mærkningen standardiseres, så det bliver muligt at foretage reelle sammenligninger. Særligt ressourceforbrugende emballage skal forbydes, og der bør tilstræbes en standardisering af emballage, så genbrug lettes.

Samtidig skal stat og kommune støtte større *genbrugsprojekter*.

Der må føres en effektiv kontrol med anvendelsen af kemiske produkter, hvor den mindste tvivl om de skadelige virkninger på mennesker og miljø må betyde, at stoffet forbydes, indtil det er bevist, at anvendelsen er mindre skadelig end alternativerne.

Vi vil i det hele taget arbejde for, at al produktion af overflødige og skadelige produkter standses, og at de meget ressourcekrævende produktioner nedsættes til et minimum.

Energipolitik

SF's energipolitik hænger nøje sammen med den øvrige miljø- og ressourcepolitik, hvor der skal satses på en energipolitik, baseret på energibesparelser og på anvendelsen af vedvarende energi.

Brændselsressourcerne er begrænsede, og vi må derfor hurtigst muligt afvikle vor afhængighed af disse energiformer.

Det er SF's synspunkt, at de fossile brændselsstoffer skal erstattes af vedvarende energikilder.

Teknologien til udnyttelse af vedvarende energikilder eksisterer, men mange af anlæggene er endnu ikke økonomisk konkurrencedygtige med andre energianlæg. Det skyldes dels, at der kun har været ydet forsvindende finansiel støtte til forskning og udvikling af denne teknologi, dels at først de store prisstigninger på brændsel har bevirket, at der er kommet en produktion i gang.

For at fremme en hurtig erstatning af fossilt brændsel med vedvarende energi skal anskaffelse af anlæg til udnyttelse af vedvarende energi støttes af det offentlige i 1980'erne. Ved en fremskyndet vækst i produktionen af sådanne anlæg vil det være muligt at sætte en produktionsudvikling i gang, som efterhånden vil resultere i mere konkurrencedygtige priser for disse anlæg.

Det vil tage lang tid at erstatte hele vort forbrug af fossilt brændsel med vedvarende energi. Derfor bør Danmark udnytte den naturgas, som findes på dansk område. Gasforekomsterne vil betyde en forsyningsikkerhed, som er væsentlig i overgangsperioden. Ressourcerne i den danske undergrund tilhører os alle og bør derfor nationaliseres. I det - begrænsede - omfang, der skal opføres nye kraftværker, skal udbygningen ske med decentrale kraftvarmeværker og med vindmøller. El-produktion med vindmøller bør udbygges, indtil den dækker 20% af el-forbruget. En yderligere udbygning er betinget af mulighederne for oplagring af elektricitet. I den forbindelse bør mulighederne for en øget samkøring med Norges og Sveriges vandkraft undersøges seriøst. Der ligger måske her muligheder for en yderligere udnyttelse af den danske vindkraft.

SF siger nej til A-kraft, både i form af de nuværende termiske reaktorer og i form af formeringsreaktorer, på grund af A-kraftens miljømæssige og samfundsmæssige konsekvenser. Vi finder det uacceptabelt, at A-kraften medfører risici for katastrofer af et hidtil ukendt omfang. Ligeledes er de risici, som affaldet vil udgøre for kommende generationer, uacceptable. Men af lige så stor betydning er det, at A-kraften vil gøre det umuligt at nå frem til det demokratiske samfund, som SF arbejder hen imod. A-kraft vil bidrage til at lede samfundet over i et teknokrati, hvor den reelle magt ligger hos nogle snævert specialiserede eksperter. De risici, der er forbundet med drift af A-kraftværkerne, vil nødvendiggøre stærkt øget politikontrol og dermed forbunden indskrænkning af de demokratiske rettigheder. Endelig vil A-kraft medvirke til øget afhængighed af de store, kapitalstærke, multinationale selskaber.

Energibesparelser er en hovedhjørneste i SF's energipolitik, fordi enhver energiform i fremtiden vil være væsentlig dyrere end i slutningen af 1970'erne. Mulighederne for tekniske energibesparelser, som ikke sænker service-niveauet, er store, men bliver i dag kun udnyttet i meget ringe omfang. SF vil arbejde for, at sådanne besparelser realiseres i videst muligt omfang, også selv om nogle af besparelserne skulle vise sig privatøkonomisk urentable på kort sigt.

Opvarmningsbehovet i eksisterende bygninger kan nedsættes til hen imod halvdelen af det nuværende forbrug ved hjælp af isolering, automatisk temperaturstyring og bedre vedligeholdelse af fyringsanlæg. SF foreslår, at der via lovgivningen stilles krav om efterisolering af bygninger, så mindst en tredjedel af det nuværende energiforbrug spares.

Derudover foreslår SF, at der stilles krav om, at alt nybyggeri opføres med henblik på senere installation af solvarmeanlæg. Det vil bl.a. medføre krav til husenes orientering, taghældning og centralvarmesystemets indretning. Det betyder også, at der skal nedlægges forbud mod nyinstallation af el-varme, da el-varmede bygninger uden yandbaseret centralvarmesystem kun vanskeligt kan omstilles til solopvarmning. Fra 1985 kan der stilles krav om, at mindst halvdelen af Opvarmningsbehovet i nybyggeri dækkes af vedvarende energi, også i områder med kollektiv opvarmning. Udnyttelse af vedvarende energi i disse områder må således ikke resultere i, at betalingen for den kollektive varme sættes op for folk, der supplerer med vedvarende energi.

Også vort el-forbrug kan nedsættes stærkt uden at det har betydning for vor velfærd. F.eks. kan el-forbruget i mange elektriske

husholdningsapparater nedsættes til under det halve af det nuværende forbrug ved simple tekniske foranstaltninger. SF vil arbejde for nedsættelse af el-forbruget ved krav til udformning af de elektriske apparater, gennem mærkning med angivelse af apparatets el-forbrug, ved ændring af bestående afgifter, så de afhænger af el-forbruget. Desuden skal el-prisen ved hjælp af afgifter differentieres, således at forbrug ud over det rimelige beskattes ekstra.

Endvidere kan der spares megen energi i transportsektoren. En udvidelse af den kollektive trafik vil kunne betyde både væsentlige energibesparelser og besparelser på andre ressourcer. Derfor må det tilstræbes, at der i hele landet gennemføres trafiksystemer, som er i stand til at konkurrere med den individuelle trafik. I den private transport skal energi-krævende biler særligt beskattes.

Ved at sikre en decentral udvikling, der satser på styrkelse af eksisterende mindre bysamfund, kan en kombination af forskellige typer vedvarende energianlæg alene opvarme en meget stor andel af landets boliger. Opvarmning af alle fritliggende ejendomme og ejendomme i alle mindre bysamfund kan ske ved en kombination af individuelle og kollektive anlæg for vind- og solenergi, biogas, halmfyr m.v. Samfundet bør støtte investeringer i sådanne anlæg.

Teknologipolitik

Teknologiens udvikling må styres ud fra en vurdering af, hvad der gavner samfundet som helhed. Ny teknologi skal ikke blindt accepteres. Fordele og ulemper ved enhver ny teknologi må nøje udredes og afvejes over for hinanden. Dette indebærer bl.a. en vurdering af teknologiens indvirkning på forurening, energi- og ressourceforbruget, på valutabalancen og beskæftigelse og en vurdering af dens indflydelse på arbejdsmiljø og nedslidning på arbejdspladserne. De videre konsekvenser for centralisering og demokratets muligheder skal også vurderes. Vi vil derfor støtte etablering af teknologivurderingsaktiviteter i Danmark. Med den udbredte anvendelse af edb i administrationen risikerer vi, at information bliver uigennemskuelig, at den bliver samlet på få hænder og dermed modvirker demokratiet.

En socialistisk teknologipolitik vil fremme en teknologiudvikling, som muliggør en produktion med minimalt ressourceforbrug (lang holdbarhed af forbrugsgoderne, lavt energiforbrug), og en produktion som dækker reelle behov (vedvarende energikilder, kollektive transportsystemer, sunde usminkede fødevarer).

Teknologiaftaler er nødvendige for at styre udviklingen. Især bør vi støtte teknologiformer, der kan udnyttes i små enheder, kræver ringe grad af specialisering, kræver ringe kapital og er baseret på principper, der er forståelige for alle. Teknologien skal så vidt muligt kunne styres og kontrolleres af alle.

Vi vil arbejde for et samfund, hvor alle kan deltage i produktionen, også de unge, de ældre og de handicappede, men vi kan ikke gå ind for en produktionsstigning for enhver pris blot for at skaffe arbejdspladser. En produktion, der ikke dækker rimelige behov er, fra et socialistisk synspunkt, skadelig i og med at den forbruger ressourcerne. I stedet vil vi arbejde for en produktion, som, hvor det er nødvendigt af hensyn til ressourceforbrug, forurening eller arbejdsmiljø, anvender mere arbejdskraft. Og vi vil arbejde for en fordeling af arbejdet blandt alle, som ønsker at deltage i produktionen.

Vi skal udnytte de teknologiske muligheder til at sænke arbejdstiden for alle i stedet for som under det kapitalistiske system at gøre folk til arbejdsløse — til tabere, udstødte af samfundet. Det samfundsmæssige

behov for udført arbejde, f.eks. i form af boliger, vedvarende energikilder o.s.v., betyder at alle kan beskæftiges.

IV. 12. Landbrugs- og ernæringspolitik

Den økonomiske, sociale og økologiske situation i jordbruget kræver dybtgående strukturreformer. Målet må være, at landbrugerne opnår arbejdsindkomster på linie med lønarbejderne, mod til gengæld at give afkald på kapitalgevinsterne. Midlerne til dette mål er:

- a) Bedre økonomiske og lovmæssige muligheder for frivillig spekulationsfri andelsforeninger, andelsbrug og produktionskollektiver.
- b) Gennemførelse af jord- og skattereformer, der udjævner indkomster/forbrug, og som hindrer kapitaldræningen (bl.a. ved generationsskiftet) ud af landbruget, og således at kapitalindkomsterne efterhånden afløses af indkomster fra arbejdet. Dette indebærer bl.a. en indefrysning af alle fremtidige samfundsskabte jordværdistigninger, som pålægges en værdistigningsafgift, der indbetales til en jordbrugerfond.
- c) Oprettelse af en solidarisk jordbrugerfond, hvorigennem jordbrugerne demokratisk og regionalt forvalter en stigende del af landbrugskapitalen. Foruden værdistigningsafgiften bestyrer fonden en række af de nuværende støtteordninger, nye formålsbestemte statsindskud, den resterende kapitalvindingsskat o.a. og udsteder desuden obligationer.

Fonden skal yde lavtforrentede indekslån til investering og etablering, og udlånsrenten kan varieres efter låneformålet.

Denne treklang af strukturreformer er SF's bud på et demokratisk økonomisk liv for de danske familiebrugere. Reformerne sikrer brugsrettens frihed, et øget samvirke mellem jordbrugere og forhindrer kapitalisering og spekulation. Med opbakning fra de arbejdende landbrugere bør der endvidere snarest gennemføres:

- Forbedrede vikarordninger.
- Længere landmandsuddannelse, bl.a. med mere vægt på økologi.
- Indgreb overfor landbrugsvaremonopolerne.
- Fuld udnyttelse af land- og skovbrugets energiressourcer.
- Ændrede regler for sprøjtemiddelanvendelse, for foderstoffer og for fødevarerfremstilling.

Landsbysamfundenes udvikling bør på alle måder støttes.

SF går ind for, at der virkelig skal gøres en indsats for at bevare og

udbedre naturgrundlaget. Væksten i forbrug af energi og ressourcer må standses og de økologiske lovmæssigheder respekteres. Økologiske og beskæftigelsesmæssige hensyn taler for alsidige bedrifts-former, recirkulation, vekseldrift, reduceret jordbehandling med lette maskiner, udnyttelse af jordens bakterier for kvælstof fiksering og mineralisering, brug af organisk gødning og biologisk/mekanisk/sortmæssig bekæmpelse af skadedyr, sygdomme og ukrudt.

Det økonomiske systems pres på de biologiske processer ødelægger de økologiske balancer. Dette sker bl.a. ved, at vekseldriften forfalder, at muldlaget udpines, og at forbruget af kunstgødning, sprøjtemidler og husdyrmedicin stiger faretruende. Samtidig tvinges landbrugere til forskellige former for dyremishandling.

Landbrugsprodukterne og deres videre forarbejdning skal indrette sig efter kravene for en forsvarlig ernærings- og sundhedspolitik.

Arbejderne i den kemiske industri, jordbrugere og forbrugerne må gå sammen i en fælles kamp for at sikre miljø og ernæringsmæssig sundhed.